

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vývoj školství a historie školy v 19.-20. století - Nový Hradec Králové

Bakalářská práce

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

Jméno a příjmení: **Alice Hudecová**
Osobní číslo: **H17062**

Téma práce: **Vývoj školství a historie školy v 19.-20. století – Nový Hradec Králové**

Téma práce anglicky:
Vedoucí práce: **Mgr. Jana Stráníková, Ph.D.**
Ústav historických věd

Zásady pro vypracování:

Studentka na základě dochovaných pramenů (SOKA Hradec Králové, Základní devítiletá škola Nový Hradec Králové: kroniky, třídní katalogy, stavební plány, další spisový materiál) zpracuje historii školy v Novém Hradci Králové se zaměřením na vývoj výuky, statutu školy, školní budovu apod. Na začátku práce bude na základě archivní rešerše přesněji stanoveno časové vymezení tématu.

Seznam doporučené literatury:

Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, Rákoska v dílně lidskosti. Česká škola v 19. století očima účastníků, Praha 2016.
Tomáš KASPER – Markéta PÁNKOVÁ a kol., Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě. Profesionalizace učitelského vzdělávání: historické a systematické aspekty, Praha 2015.
Milena LENDEROVÁ – Tomáš JIRÁNEK – Marie MACKOVÁ, Z dějin české každodennosti. Život v 19. století, Praha 2017.
Milena LENDEROVÁ – Karel RÝDL, Radostné dětství? Dítě v Čechách 19. století, Praha – Litomyšl 2006.
Kateřina ŘEZNIČKOVÁ, Študáci a kantoři za starého Rakouska, Praha 2007.
Jan ŠAFRÁNEK, Vývoj soustavy obecného školství, Praha 1897.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci použila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na mou práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č.7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Hradci Králové 20. června 2021

Alice Hudecová

Anotace

Tato práce se zabývá historií a vývojem školství na příkladu dnešní ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové v 19.-20. století, zejména potom v období první republiky a 2. světové války.

Bakalářská práce vznikla metodou analýzy a zkoumáním literatury a dochovaných archivních pramenů v SOkA Hradec Králové.

Zkoumané archivní prameny této školy byly komparovány s teoriemi dějin školství, a s cílem postihnout vývoj na zkoumané škole.

Klíčová slova

Historie školství, vývoj školství, škola, školství, 19. století, 20. století, triviální škola, hlavní škola, obecná škola, základní školství, Nový Hradec Králové, Hradec Králové

Annotation

This thesis deals with history and with the progression in education on the example of current Primary school in Nový Hradec Králové in the 19.-20. century, especially during the time of the first Czechoslovak Republic and the 2nd World War.

This Bachelor Thesis was created by analysing and researching of the literature and the preserved archival sources in SOkA Hradec Králové.

These archival sources were compared with theories of the education history of and with the aim of capture the progression of this school.

Key words

History of education, progress in education, education, 19th century, 20th century, trivial school, main school, primary school, Nový Hradec Králové, Hradec Králové

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce Mgr. Janě Stráníkové, Ph.D. za její ochotu a vstřícnost při konzultacích a také za její rady k vypracování bakalářské práce. Velké díky patří i všem pracovníkům SOkA Hradec Králové za jejich ochotu. Dále bych také ráda poděkovala své sestře za psychickou podporu po dobu celého studia na vysoké škole.

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. POČÁTKY ŠKOLSTVÍ.....	5
1.1 „Moderní doba ve školství“ vliv Marie Terezie	5
1.2 19. století ve školství.....	7
1.3 První republika.....	11
1.4 Okupace	17
2. POČÁTKY ŠKOLSTVÍ NA HRADECKU.....	22
2.1 Školství v okolí Hradce Králové.....	23
3. NEJSTARŠÍ ZMÍNKY O ÚZEMÍ DNEŠNÍHO NOVÉHO HRADCE KRÁLOVÉ 24	
3.1 Nově vystavěná obec Nový Hradec	24
3.1.1 Kluky.....	25
3.1.2. Lhotka.....	25
3.2 Pamětihodnosti Nového Hradce Králové.....	26
3.3 Novohradecká příroda.....	29
3.4 Nový Hradec Králové z dnešního pohledu	31
4. VÝVOJ ŠKOLY OD JEJÍHO POČÁTKU DO OBDOBÍ OKUPACE.....	34
4.1 Školní budovy	39
5. OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY V NOVOHRADECKÉ ŠKOLE – OSLAVY NOVÉHO STÁTU	43
5.1 Pedagogové a jejich činnost.....	44
5.2 Žáci	45
5.3 Veřejné akce a slavnosti pořádané školou	47
6. OBDOBÍ OKUPACE V NOVOHRADECKÉ ŠKOLE	50
6.1 Pedagogové a jejich činnost.....	51
6.2 Průběh výuky, třída, škola a žáci	52

6.3 Květnová revoluce a konec války z pohledu školy.....	54
7. ZÁVĚR.....	56
8. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ, LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	60
8.1 Prameny	60
8.2 Literatura.....	61
8.3 Internetové zdroje	63
9. PŘÍLOHY.....	64
10. RESUMÉ	70

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce bylo charakterizovat vývoj školství a historii školy v 19.-20. století, zejména potom nastínění školství v období první republiky a 2. světové války.

Při zkoumání dochovaných archivních pramenů je potřeba brát v potaz dobu, ve které byly psány. Období první republiky a druhé světové války bylo vybráno z důvodu mého zájmu o rozdílnost interpretace v dochovaných pramenech daného období, které mělo vliv na školství v lokalitě Nový Hradec Králové.

K vypracování této bakalářské práce byly použity pro teoretickou část zejména běžně dostupné monografie a publikace a také příslušné internetové zdroje. Pro studium praktické části se můj zájem soustředil převážně na dochované archivní prameny, jako jsou matriky, ale zejména pamětní knihy a stavební plány Nového Hradce Králové a novohradecké školy.

Impulsem pro zpracování této problematiky mi bylo, že je v současnosti velmi malé množství publikací, které nabízejí komplexní pohled na vývoj této konkrétní školy. Obecněji o historii této školy pojednávají pouze publikace *Základní škola Nový Hradec Králové Almanach k 75. výročí otevření nové školy 2004 – 2005* od Jolany Lehké a Petra Cvrčka.¹ Kapitulu škole věnuje i Zdeněk Doubek a Helena Rezková v publikaci *Pohled do historie Nového Hradce Králové*.² Proto je i mým cílem v této bakalářské práci popsat vývoj školství v období od 19. do 20. století a přispět obecně k dějinám tohoto území a poukázat na rozdílnost vnímání zpracovaných období, tedy období první republiky, Okupace, Protektorátu Čechy a Morava a 2. světové války z pohledu této základní školy. Obecně k dějinám školství by tato práce mohla přispět zejména v oblasti zkoumání dějin primárního školství a na území venkova, jelikož Nový Hradec Králové byl typickým příkladem.

V První části práce bych se ráda věnovala historickému vývoji školství již od středověkých počátků, dále bych ráda charakterizovala vliv Marie Terezie a tzv. moderní době ve školství, kdy byla zavedena všeobecná vzdělávací povinnost od 6 do 12 let. Následně je mým plánem specifikovat školství v 19. století, zejména vliv konkordátu a také jistě důležitou *Hasnerovu reformu*. Následně bych se zaměřila na období první republiky, na to, jaký byl stav školství v Česku, Slovensku a Podkarpatské Rusi a gramotnosti na tomto území. Zda se

---

¹LEHKÁ, Jolana. - CVRČEK, Petr. *Základní škola Nový Hradec Králové Almanach k 75. výročí otevření nové školy 2004-2005*.

²DOUBEK, Zdeněk – REZKOVÁ, Helena. *Pohled do historie Nového Hradce Králové*. 2. vyd. Vlkov, 2012. ISBN 978-80-904449-2-8.

v novém státu lišila legislativa ve školství oproti legislativě z doby Rakousko-Uherské a také chci věnovat prostor tomu, jak bylo přistupováno k výchově demokratického občana v novém státu. Jako poslední v této první části bych se věnovala období okupace v našem školství. Jaký měli vliv nacisté na české školství, jakými způsoby a restrikcemi se snažili školství ovlivňovat a také vliv germanizace v této problematice.

Ve druhé části práce bude mým záměrem přiblížit počátky školství na Hradecku a v jeho okolí, a zda byla síť školství na tomto území dostačující na danou dobu. Následně se v této části chci věnovat samotnému Novému Hradí Králové. Konkrétně na nejstarší zmínky o této obci, pamětihodnosti zejména kostely, které se zde nachází, zámeček a v neposlední řadě také na okolní přírodu.

Třetí, a také poslední část této práce bude věnovat prostor samotné novohradecké škole. V této části je mým cílem charakterizovat školu již od její výstavby a začátku vyučování. Jakého měla škola prvního učitele a pomocníka, co byla jejich náplň práce a do jaké míry jsou tyto informace v pamětní knize zaznamenány. Nerada bych v této části vynechala rozšíření školy v podobě jejích dalších budov, tudíž je i mým plánem nahlédnout do stavebních plánů školy. V této části práce se také chci soustředit na období první republiky, tomu, jak tato škola přistupovala k novému demokratickému státu a jaký přístup měli k vyučování a výchově mládeže pedagogové i samotní žáci. A v závěru práce je mým cílem nastínit nacistický vliv na této škole, k jakým restrikcím zde docházelo, zda některé restrikce byly porušeny a také vliv germanizace a války na zdejší škole.

Pro vypracování této bakalářské práce bylo použito několik archivních pramenů a literatury, bez kterých by tato práce mohla těžko vzniknout. Nejprve svou kritiku zaměřuji na dochované archivní prameny a poté na dostupnou literaturu, z které jsem čerpala.

Veškeré údaje z dochovaných archivních pramenů posloužily pro analýzu, s cílem postihnout vývoj na zkoumané škole od počátku 19. století do konce 2. světové války. Klíčovým pramenem pro tuto práci byly dochované pamětní knihy této školy. Tyto pamětní knihy se nacházejí ve Státním okresním archivu v Hradci Králové v archivním fondu Základní devítiletá škola Hradec Králové, Nový Hradec Králové. Jednotlivé pamětní knihy jsou řazeny chronologicky podle školních let, vždy podle čísla knihy. Tyto pamětní knihy nejsou zdigitalizované, nicméně jsou přístupné veřejnosti na požádání v již zmíněném okresním archivu.

Co se týče jazyku pamětních knih, které byly zkoumány, jsou psány převážně v češtině, nicméně na počátku 19. století, tedy v pamětní knize SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola Hradec Králové, Nový Hradec Králové, Pamětní kniha 1835-1876, inv. č. 1, kn. č. 1., jsou

některé české zápisy prokládány zápisy v německém jazyce. Pamětní knihy byly vedeny poměrně pečlivě, během bádání jsem nenarazila na výraznější chybu např. ve vynechání některého ze školních roků aj. někdy je ovšem patrná, při změně zapisovatele do kroniky, jeho pečlivost a detailnost v zápisech. Zmíním-li čitelnost a rukopis zápisů v pamětních knihách, nedělalo mi větší problémy tyto zápisy přečíst.

Po dobu studování této problematiky se nevyskytly žádné problémy, které by měly bránit v dokončení této práce. Studované pamětní knihy byly vedeny poměrně pečlivě, co se týče detailnosti bylo to samozřejmě podrobené době, ve které byly zápisy zaneseny do pamětních knih.

Co se týče použité literatury pro tuto bakalářskou práci, byla rozhodně velmi přínosnou knihou *Rákoska v dílně lidskosti* od autorky Pavly Vošahlíkové.³ Publikace sloužila zejména pro zorientování se v historickém vývoji školství v 19. století, a především i v důležitých školských zákonech a novelách v tomto období. Jako další přínosnou publikaci pro toto období nemohu opomenout *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*, na které se podíleli Milena Lenderová, Tomáš Jiránek a Marie Macková.⁴ Tato kniha věnovala několik stran a kapitol i problematice ve školství a pomáhá pochopit každodenní život v oblasti školství i z pohledu různých sociálních vrstev.

Pro vývoj školství v období první republiky mi byla převážně nápomocná publikace s názvem „*Národní školství za první Československé republiky*“, kterou napsali Tomáš Kasper, Dana Kasperová a Markéta Pánková.⁵ Výborně charakterizuje prvorepublikové školství zejména vzájemný vztah školy a dítěte, zabývá se ale i celkovou gramotností po celém území první republiky a v neposlední řadě mi pomohla pochopit další historický a legislativní vývoj ve školství po pádu monarchie. Zde nemohu opomenout ani další publikaci s názvem *České země v éře první republiky (1918-1938) díl první* od Zdeňka Kárníka, který také věnuje v této knize několik kapitol prvorepublikovému školství.⁶

Další důležitou publikací, vzhledem k zaměření této bakalářské práce na vývoj a historii ve školství, posloužila ke sledovanému období okupace a 2. světové války publikace *Česká*

---

³VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Rákoska v dílně lidskosti: česká škola v 19. století očima účastníků*. Praha: Academia, 2016. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2533-3.

⁴LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš - MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

⁵KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana - PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha: Academia, 2018. První republika, s. 126. ISBN 978-80-200-2891-4.

⁶KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Praha: Libri, 2000. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-027-6.

kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie od Jiřího Doležala.⁷ Jak již z názvu vyplývá publikace se zajímá školstvím, písemnictvím a kinematografií v období Protektorátu Čechy a Morava. Pro tuto práci byly stěžejní kapitoly věnující se školství. Autor výborně charakterizoval a nastínil veškeré změny nejen v legislativě školství v tomto období, ale také i změny a výrazné restriktce, které vyučování v době okupace obnášelo. Pro toto období mi také posloužily publikace *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín* od Dany Kasperové⁸ a také *Velké dějiny zemí Koruny české* svazek XVa od Jana Gebharta a Jana Kuklíka.⁹ Tyto publikace jsou také velice přínosné pro pochopení vývoje školství v této době, zejména publikace *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín* výborně charakterizuje podobu vzdělávání v ghettu a výchovné principy terezínských vychovatelů.

Některé potřebné informace o Novém Hradci Králové – jeho vzniku a historii byly čerpány v topografii *Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt* od Johanna Gottfrieda Sommera.¹⁰ A zejména bych vyzdvihla asi jediné dobře zpracované dílo o tomto území, které mi bylo velkým přínosem. Jedná se o publikaci *Pohled do Historie Nového Hradce Králové*, na kterém se podíleli Zdeněk Doubek a Helena Rezková.¹¹ V této publikaci je zahrnuto téměř vše, co se týče Nového Hradce Králové. Jsou zde zmíněné nejstarší historické zmínky o tomto území, příroda a okolí Nového Hradce Králové. V knize je také věnována krátká kapitola o místní škole. Jsou zde ale i kapitoly věnované třeba místním živnostníkům a jejich historii. Obecněji o Hradci Králové pojednává také velmi důležitá publikace pro tuto práci, a to *Hradec Králové* od Radka Bláhy, Petra Grulichy a Romana Horkého (et al).¹² Která mi pomohla především v kapitole *Počátky školství na hradecku*.

---

⁷DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: Národní filmový archiv, 1996. Knihovna Illuminace. s. 42. ISBN 80-7004-085-8

⁸KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4.

⁹GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1938-1945, svazek XV.a. ISBN 80-7185-582-0.

¹⁰SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt*. Bd. 4, Königgrätzer Kreis. Prag : J. G. Calve, 1836.

¹¹DOUBEK, Zdeněk – REZKOVÁ, Helena. *Pohled do historie Nového Hradce Králové*. 2. vyd. Vlkov, 2012. ISBN 978-80-904449-2-8.

¹²BLÁHA, Radek - GRULICH, Petr - HORKÝ, Roman. et al. *Hradec Králové*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Dějiny českých měst. ISBN 978-80-7422-504-8.

1. POČÁTKY ŠKOLSTVÍ

O začátcích školství lze hovořit již od středověku, kdy existovaly jakési formy institucionalizovaného vzdělávání. Tato forma vzdělávání se převážně týkala dětské populace a konkrétněji spíše chlapeckého zastoupení. Škola byla brána i jako potencionální mezník mezi dětstvím a dospělostí dítěte. Díky postupnému rozmachu středověkého života a kultury začaly přibývat *městské školy*, *univerzity* i *latinské školy*. Význam těchto škol nemohl být plně prosazen, pokud stát nejevil zájem o vzdělání svých poddaných. Zkrátka a dobře stát musel pochopit, že se nejedná pouze o vzdělání dětí, ale že prostřednictvím školství bude docházet k postupné edukaci celé populace.¹³

Žalostné situace, která panovala ve školství na území Čech, Moravy a Slezska, tedy Zemí Koruny české, si byl vědom i pedagog Jan Amos Komenský, který v 17. století pomýšlel na reformy ve vzdělání. Bohužel školství se žádných změn nedočkal ani po dobu dalších 100 let.¹⁴ Školství a vzdělávání se v těchto dobách od státu netěšilo žádnému zájmu. Jako výjimku lze označit dobu předbělohorskou, tedy období třicetileté války do období 1740, kdy docházelo k rozvoji *městských škol*.¹⁵

1.1 „Moderní doba ve školství“ vliv Marie Terezie

Nižší školství v období před vládou Marie Terezie a jejími reformami bylo ze strany státu značně opomíjeno. Ve školství panovala nadvláda církve a stát se v této sféře neangažoval. Také zájem o vzdělání ze stran učitelů, žáků a rodičů nebyl dostatečný, jelikož panoval názor, že čas strávený ve škole není nijak přínosný a lze jej zužitkovat jinak.¹⁶ Okolnosti v postupném zlepšování životní situace, ať už se to týkalo rozvoje manufaktur, vědy či lékařství na konci 18. století, zejména pak v 19. století, napomohly ke zlepšení ve stavu školství.

Ačkoliv bylo školství státem opomíjené, síť škol nebyla před vydáním Tereziánského zákona až tak tragická. Díky zrušení *Jezuitského řádu* v roce 1773 byl značně posílen vliv na reformu ve školství. K významnému zlepšení přispěl *Všeobecný školský řád*, nebo také *Schulpatent*, který vešel v platnost v roce 1775 z iniciativy generálního ředitele školství

---

¹³LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK Tomáš – MACKOVÁ Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. s. 191. ISBN 978-80-246-1683-4.

¹⁴VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Rákoska v dílně lidskosti: česká škola v 19. století očima účastníků*. Praha: Academia, 2016. Historie (Academia). s. 9-11. ISBN 978-80-200-2533-3.

¹⁵HANZAL, Josef. Příspěvek k dějinám školství a jeho správy v Čechách v letech 1775-1848. In: *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČSR Roč. 26, č. 2 (1976), s. 221.

¹⁶VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Rákoska v dílně lidskosti: česká škola v 19. století očima účastníků*. Praha: Academia, 2016. Historie (Academia). s. 13. ISBN 978-80-200-2533-3.

Jana Ignáce Felbigera, jež byl Marii Terezii nápomocen v oblasti školských reforem. *Všeobecný školský řád* se zabýval kompetencemi v oblasti organizace škol – vytvoření jednotného systému obecné školy, financí, vyučovacího jazyka, péči o učitele a jejich vzdělání a také nové zavedení učebnic. Jak je známo, byla zavedena i všeobecná vzdělávací povinnost pro děti od 6 do 12 let bez rozdílu pohlaví dítěte, vyznání či sociálního postavení. V případě, že rodina nedokázala sama zajistit vzdělání pro své dítě, např. najmutím učitele, což platilo spíše pro vyšší vrstvy, musela dítě do školy posílat.¹⁷ Děti, které dovršily 12. roku, měly dle zákona navštěvovat každou neděli i tzv. opakovací hodiny. Zákon se zabýval i domácí výukou, která byla možná, ale za předpokladů, že dítě 2x do roka absolvuje zkoušku v *hlavní* či *normální škole*.¹⁸ V tomto zákoně byla projevena první snaha státu angažovat se nějakým způsobem ve školství, zajistit lepší podmínky pro učitele a žáky a zajistit tak vzdělání veškerému obyvatelstvu. Podstatou bylo, aby společnost začala vnímat školství jako potřebné pro budoucnost, seberealizaci, ale i uplatnění.

Síť škol rozlišovala dva základní typy škol. Byly to školy *triviální* a *hlavní*. V zemských městech se nacházely i školy normální, sloužily jako vzorové. V jejich kompetencích byly i šestiměsíční kurzy pro přípravu budoucích učitelů v *hlavních školách*.¹⁹

Triviální školy byly zřizovány na vesnicích a v menších městech, kde se nacházel farní či filiální kostel. Vyučovalo se zde pouze základům znalostí – číst, psát, počítat a náboženství.

Hlavní školy. Tyto školy byly zřizovány ve větších městech. Vyučovali zde maximálně 4 učitelé a jeden katecheta, čili učitel náboženství. Kromě základních znalostí a náboženství, které jsem již zmiňovala u *triviálních škol*, se zde vyučoval latinský jazyk, historie, písemný projev a zeměpis.²⁰ V některých *hlavních školách* byly přípravné kurzy pro učitele, kteří poté mohli učit na *triviálních školách*.²¹

Normální školy se nacházely v zemských hlavních městech. Vyučování mělo na starost 4 až 5 učitelů a 1 katecheta. Náplní vyučování byly základní předměty, matematika, historie,

---

¹⁷LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. V Praze: Paseka, 2006. s. 172. ISBN 80-7185-647-9.

¹⁸LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. s. 197. ISBN 978-80-246-1683-4.

¹⁹LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. V Praze: Paseka, 2006. s. 175. ISBN 80-7185-647-9.

²⁰HANZAL, Josef. Příspěvek k dějinám školství a jeho správy v Čechách v letech 1775-1848. In: *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČSR Roč. 26, č. 2 (1976), s. 229.

²¹LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. V Praze: Paseka, 2006. s. 174. ISBN 80-7185-647-9.

latinský jazyk, geografie, přírodopis a navíc základy stavebnictví, kreslení, mechanika a také polní vyměřování.²²

Konec 18. století je pro vývoj školství velmi příznivý. Díky tomu, že se spojily státní úřady, vrchnost, duchovenstvo, obce a učitelé, se školství poměrně rychle zlepšovalo. Díky zájmu těchto faktorů a sociálně-kulturní situaci v zemi docházelo ke zlepšení i v oblasti školní docházky.²³ K tomuto zlepšení školní docházky docházelo logicky dříve ve městech než na venkově a síť *triviálních škol* byla již na většině území Česka.²⁴ Řešením pro docházku byla samozřejmě evidence žáků ve věku 6-12 let. Školní řád samozřejmě myslel na děti z venkova a byla jim umožněna absence v závislosti na zemědělství, chudobu nebo také kvůli vzdálenosti školy od místa bydliště. Konkrétněji byla omluvena absence pro děti od 6 do 9 let z důvodu špatného počasí a nebo pro děti od 9 do 12 let v období žní.²⁵

Za jakýsi pomyslný základní kámen školství a vůbec myšlenkám, které směřovaly k povinnému vzdělání, můžeme tedy vděčit Marii Terezii a zejména pak i osvícenské době, myšlenkám a vládě Josefa II. I když *Všeobecný školský řád* z roku 1775 jeví snahu přimět všechny děti k povinnému vzdělávání, z výše uvedených řádků vyplývá, že tomu nebylo plně dosaženo tak, jak si povinnou školní docházku představujeme v dnešním slova smyslu. K tomu došlo až v pozdějších letech, konkrétně *Hasnerovou reformou* 1869. Nicméně byl to krok k lepšímu dohledu státu nad vzděláváním a vůbec uvědoměním si, že vzdělávání a vzdělání jako takové je potřebné.

1.2 19. století ve školství

S drobnými změnami vycházelo školství z *Všeobecného školského řádu* až do roku 1805, kdy vešel v platnost *Všeobecný školní zákon*, tedy v originálním znění: „*Politische Verfassung der deutschen Schulen für die k. k. österreichischen Provinzen mit Ausnahme von Ugarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien.*“ V překladu „*Politická ústava německých škol pro Rakouské provincie s výjimkou Maďarska, Lombardie, Benátek a Dalmácie.*“ Tento zákon se organizačně nelišil od *Všeobecného školského řádu*, třebaže opět navrátil školství pod církevní dohled. Za cíl si kladl jasný důraz na výchovu slušného poddaného, jehož vědomosti měly být

---

²²HANZAL, Josef. Příspěvek k dějinám školství a jeho správy v Čechách v letech 1775-1848. In: *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČSR Roč. 26, č. 2 (1976), s. 229.

²³Tamtéž, s. 223.

²⁴LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. s. 198. ISBN 978-80-246-1683-4.

²⁵LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. V Praze: Paseka, 2006. s. 179. ISBN 80-7185-647-9.

akorát tak dostačující, aby byl schopný základním znalostem, jako bylo čtení, psaní, nebo aby byl dotyčný schopný spočítat si peníze. Zkrátka šlo o to, aby poddaný naplnil efektivnost v sociální pozici, do které se narodil, nicméně dále musel být poslušný a loajální vůči panství či monarchii a musel projevovat jistou pokoru v tomto ohledu. Triviální školy měly za úkol vychovávat děti k dobrým mravům spolu s rozšířením výuky náboženství. Ostatní výuka byla omezena na čtení, psaní a počítání.²⁶

Nadějí k dalšímu pokroku a novelizaci organizace školství byl revoluční rok 1848. První kroky k jakési nápravě či inovaci byly popsány už v tzv. *První pražské petici*, která byla předložena císaři a mezi jejíž požadavky patřila rovnost mezi němčinou a češtinou ve školách a také mimo jiné i na úřadech. Dalším požadavkem této petice bylo důkladné vyučení a vzdělání učitelů nebo také svoboda ve vyučování na vysokých školách. Tyto požadavky nevycházely pouze z iniciativy Pražanů, ale i z jiných koutů monarchie. Císař tyto požadavky nemohl ignorovat a částečně jim vyhověl.²⁷ Reforma se projednávala ve Vídni a zabývala se veškerými typy škol. Soustředila se zejména na veřejné školství, opomenuto ale nebylo ani soukromé či domácí vyučování. Byl také kladen důraz na stát a jeho právo a povinnost zajistit veřejné školství.²⁸ Touto reformou se též zabýval *ústavodárný říšský sněm*, který poslal do Vídně v první etapě projednávání této reformy *odbornou školskou komisi*. Nicméně tento sněm ve Vídni byl nakonec rozpuštěn.²⁹ Další zasedání parlamentu se konalo v Kroměříži s krátkou prodlevou od sněmu ve Vídni. Poslanci se zde dohodli na tom, že škola bude přístupná zdarma, náplň vyučování měla být svobodná a povinnost všeobecná.³⁰

Docházka do veřejné školy byla stále brána na lehkou váhu. Panovaly obavy z nakažlivých nemocí, jako byla spála nebo záškrť, ale také nedůvěra v bohatších rodinách ke kvalitě školy. U bohatších rodin převažovalo tedy domácí soukromé vyučování. Ovšem tomuto způsobu vzdělávání se dostávalo dětem z vyšších společenských vrstev a dívkám, jejichž bratři chodili do veřejné školy.

Období po revolučním roce 1848 do šedesátých let 19. století bylo obdobím, kdy měl na školství vliv *konkordát*, tj. smlouva podepsaná mezi panovníkem a papežem konkrétně

---

²⁶LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. s. 198. ISBN 978-80-246-1683-4.

²⁷VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Rákoska v dílně lidskosti: česká škola v 19. století očima účastníků*. Praha: Academia, 2016. Historie (Academia). s. 53. ISBN 978-80-200-2533-3.

²⁸Tamtéž, s. 54-55.

²⁹Tamtéž, s. 56-57.

³⁰Tamtéž, s. 57.

v listopadu 1855. Je to bráno jako úspěch církve v oblasti školství od doby vlády Marie Terezie, kdy vyhlásila vliv státu na školu a její organizaci.³¹

Stát byl kritizován některými odpůrci konkordátu, a to z toho důvodu, že moderní stát se nemá vzdávat kompetenci ve školství, na které má vliv. Státu v podstatě zbyla pouze kompetence v oblasti schvalování a spolufinancování výstavby nových škol, kontrola školní docházky. Mohl určit vyučovací jazyk na školách, nicméně v tomto ohledu měla stále poslední slovo církev.³²

Konkordát měl odpůrce hlavně mezi německými a českými liberály. Ti byli toho názoru, že je to něco, za co by se mělo „moderní“ Rakousko stydět, že je to jakýsi krok zpět od snah Marie Terezie a Josefa II. Další změny nastaly až v 60. letech 19. století a díky zavedení *nového obecního řádu* se začalo školství opět proměňovat. Snahou bylo také zrovnoprávnění češtiny a němčiny, jako vyučovacích jazyků. To bylo přijato v roce 1864 *českým zemským sněmem* a v roce 1866 to stvrdil i panovník. Podoba tohoto zrovnoprávnění byla taková, že na školách s větším počtem českých dětí byl vyučovací jazyk čeština a němčina se tak stala jejich druhým jazykem, kterému se učily na středních školách jako povinnému předmětu.³³

Vliv německých liberálních politiků na školství se začal projevat v roce 1867, kdy byl přijat první z mnoha zákonů. Zde se nejednalo o úplný konec *konkordátu*, nicméně byl to první krok a stanovil tři základní podmínky. První podmínkou byl dozor státu na vyučování a výchovu, další podmínkou byla jazyková rovnoprávnost a tou poslední: „*uvolnění vědy a učení vědeckého*.“³⁴ Konec vlivu církve ve školství nastal v roce 1868 vydáním *říšského zákona*. Církev měla vliv akorát na výuku náboženství. Co se týče náboženských škol, ty byly podřízeny také státnímu dozoru v případě, že chtěly udělovat státem uznávané vysvědčení. Pokud měly být podřízené církvi, neměly na toto vysvědčení právo.³⁵

I přesto, že revoluční rok 1848 nastínil ve školství některé nedostatky či požadavky a jejich možné řešení a konkordát byl označován za jakýsi krok zpět, tak významný převrat nastal v roce 1869, kdy byl dne 14. května vydán *Říšský zákon* známý spíše jako tzv. *Hasnerova reforma*. Tato reforma platila od školního roku 1870/1871. Až na vysoké školy se tato reforma týkala všech škol. Zabývala se vzdělávacím systémem, který přispěl k dalšímu rozvoji vzdělání lidí. Povinná docházka byla prodloužena o dva roky. Do této doby navštěvovaly školu děti od

---

³¹VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Rakoska v dílně lidskosti: česká škola v 19. století očima účastníků*. Praha: Academia, 2016. Historie (Academia). s. 62-63. ISBN 978-80-200-2533-3.

³²Tamtéž, s. 64.

³³Tamtéž, s. 72.

³⁴Tamtéž, s. 75.

³⁵Tamtéž, s. 76.

6 do 12 let a díky *Hasnerově reformě* se prodloužila vzdělávací povinnost do 14 let. Byla také zavedena *obecná škola* a *škola měšťanská*. Každá z těchto škol měla být alespoň jedna v každém okrese. Školní osnovy měly být stejné jak pro chlapce, tak pro dívky. Tento zákon značně eliminoval analfabetismus v českých zemích a byl natolik účinný, že až na několik úprav platil až do padesátých let 20. století.³⁶ Na předměty jako byla historie, zeměpis, přírodopis, tělocvik se nahlíželo už jako na nezbytné pro vzdělávání a seberealizaci. V předešlých letech byly tyto předměty značně omezovány z obavy buřičství. Dále se vyučovalo i kreslení, různé ruční práce, což samozřejmě nebyly předměty, které by škola neznala, ale spadaly do kategorie opomíjených předmětů, a hlavně neměly předem dané jasné osnovy. Každý zdravý žák měl po 8 letech být plně vzdělaný v oblasti matematiky, měl být schopen se plynně vyjadřovat, musel být schopný vést živnostenské účty, počítat peníze, užívat míry a váhy a běžné počty. Znalý měl být i v přírodě – rozpoznávat různé byliny, květy, stromy, zvířata atd.³⁷

Tento *Hasnerův zákon* se samozřejmě potýkal i s různými odpůrci. Byli to zejména zástupci samosprávy, církev, opoziční politická strana. Především církev a její hodnostáři se snažili prosazení zákona všemi možnými způsoby znemožnit.³⁸

70. léta 19. století jsou ve znamení zrušení *konkordátu* a snahy sjednocení školských zákonů ve všech Rakouských zemích. Leopold Hasner se stal předsedou vlády a na jeho místo ministr kultury a vyučování nastoupil rytíř Karel von Stremayr, který pokračoval v Hasnerových snahách. Vliv *konkordátu* na školství se mu podařilo zrušit 7. května 1874.³⁹ Roku 1879 se opět objevily požadavky církve na školství. Chtěla navrátit její vliv a práva z časů *konkordátu*. Také odpůrci těchto nových zákonů z řad politiků měli připomínky třeba k délce a obsahu vyučování.⁴⁰ Novela zákona byla z roku 1883, která se projevila převážně ve venkovských školách. Opět se školní docházka zkrátila na 6 let. Venkovské děti byly „osvobozené“ ze školy v období žní a různých polních prací. Učitelé na venkově nebyli stále spokojeni se školní docházkou a ta se těžko prosazovala vzhledem k zákonem uděleným výjimkám. Nadále tedy přetrvával význam školství v dolních společenských vrstvách. Tyto úlevy dolních vrstev zastavil až školský zákon z roku 1922.⁴¹ Dalším problémem pro učitele

---

³⁶LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. s. 200. ISBN 978-80-246-1683-4.

³⁷VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Rákoska v dílně lidskosti: česká škola v 19. století očima účastníků*. Praha: Academia, 2016. Historie (Academia). s. 76-77. ISBN 978-80-200-2533-3.

³⁸Tamtéž, s. 79.

³⁹Tamtéž, s. 81.

⁴⁰Tamtéž, s. 85.

⁴¹LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. s. 201. ISBN 978-80-246-1683-4.

byl prostor ve školách k vyučování, kde na jednu třídu připadalo mnoho žáků. Byly případy, kdy na 1 učitele připadalo až 160 žáků. Z čehož lze velmi snadno usoudit, že učitel se všem nemohl dostatečně věnovat a předat jim znalosti v odpovídající šíři.⁴²

1.3 První republika

V období od 28. října 1918, tedy vzniku první Československé republiky, byla snaha vše změnit. Ať už to byly záležitosti týkající se politiky, tak i ekonomiky a školství. Nově vznikl demokratický stát, který samozřejmě musel dodržovat práva národních menšin, stejně tak i náboženských menšin ve školství.⁴³ Hlavními otázkami na počátku 20. století ve školství demokratického státu byla vzdělávací náplň ve školách a aby byl umožněn přestup mezi školami co nejsnadnější. Mělo být zajištěno vzdělání bez rozdílu v jaké společenské vrstvě se dítě pohybuje. Děti tak měly stejné vzdělávací šance. Dalším tématem k projednávání změn byly vyučovací metody nebo také výchova demokratického občana republikánského státu.⁴⁴

Změnit či nějakým způsobem sjednotit československé školství bylo velmi důležité, jelikož české školství bylo silně poněmčováno a to slovenské zase strádalo kvůli silné maďarizaci. Německé školy, které byly na území Čech, byly znatelně lepší v oblasti hospodářského zázemí a byly také početnější než ty české, což byl jistě problém. Poukazuje to na určitou nerovnováhu, která mohla jistě sloužit jako politický prostředek, díky němuž by docházelo k většímu vlivu z německé strany. Československo mělo za úkol v tomto směru udělat nápravu a jaksi povznést české školy nad ty německé. Československo se v této oblasti zaměřilo hlavně na střední školy. Těch českých výrazně stoupalo narozdíl od německých a bylo tomu i díky rušení německých reálek, jelikož ty se změnily na *vyšší reálná gymnázia*, jež se zakončovala klasickou maturitou. České menšinové školy se těšily velké podpoře ze strany státu, který měl za cíl podpořit starší české menšiny, které byly na pospas německé většině. Na rozdíl od německých menšinových škol, kterým se podpory nedostávalo skoro žádné.⁴⁵

Legislativa školství se za první republiky nelišila od té rakousko-uherské. V podstatě ji převzala a do roku 1938 nedošlo k příliš výrazným změnám ve fungování. V červenci roku 1922 vzešel v platnost tzv. *Malý školský zákon*, jehož náplní bylo sjednotit školní docházku po

---

⁴²VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Rákoska v dílně lidskosti: česká škola v 19. století očima účastníků*. Praha: Academia, 2016. Historie (Academia). s. 87. ISBN 978-80-200-2533-3.

⁴³KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana - PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha: Academia, 2018. První republika. s.7. ISBN 978-80-200-2891-4.

⁴⁴Tamtéž, s. 8.

⁴⁵KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Praha: Libri, 2000 s. 187-190. ISBN 80-7277-027-6.

celém území, jelikož v českých zemích byla školní docházka povinná 8 let, ale na území Slovenska a Podkarpatské Rusi pouze 6 let. Dalšími položkami, kterými se *Malý školský zákon* zabýval, byly otázky financování škol, učitelský plat a kapacita dětí ve třídách.⁴⁶

Gramotnost na území Čech, Moravy a Slezska nebyla začátkem 20. století vůbec špatná. Pohybovalo se zde pouze 3-4 % analfabetů. Ve srovnání s okolními státy jsme na toto mohli být hrdí, jelikož na Slovensku se procenta analfabetů vyšplhala na 14,71 a v Podkarpatské Rusi dokonce až na 50,03 %. Ale tam i přes to, že *Malý školský zákon* stanovil docházku na 8 let, docházka zůstala stále povinná jen 6 let. Snaha byla i zredukovat počet dětí v jednotřídní škole. Ten se postupně snižoval na 60 dětí. Financování národních škol a učitelů si udržovala země s pomocí státu a co se týče budov a jejích potřeb to měla za úkol obstarat obec, pod kterou škola spadala. Na Slovensku tento úkol plnil stát i pro veřejné školy církevní. Byly zřizovány i *menšinové obecné školy* zejména v pohraničí Čech, kde převládala německá národnost. Tyto školy mohly být zřízeny pouze v obci, kde se do této dané školy přihlásilo minimálně 40 dětí.⁴⁷

Docházka prvorepublikového žáka do školy vypadala tedy takto.: Dítě začalo navštěvovat školu v 6 letech. Mohlo i v 5 letech, ale pouze v případě, že dovršilo 6 let mezi zářím a prosincem. První kroky vedly do *obecné školy*. Zde ho čekalo 5 ročníků a poté mohl přejít na 3 roky na školu *měšťanskou*. V některých měšťanských školách byl i 4. ročník, ale ten nebyl povinný. Ne všude bylo osídlení tak husté, aby žák mohl přejít z obecné školy na měšťanskou školu. V takových případech byly i osmileté *obecné školy*. Tyto školy byly pro žáky zdarma. Ovšem škola už nezajišťovala učebnice, psací potřeby a sešity – ty si museli žáci hradit sami. Po absolvování *obecné* a *měšťanské* školy mohl žák pokračovat na školu odbornou, kde studoval do dovršení 16 let. Byla možnost i po absolvování 5 let obecné školy a s výborným prospěchem žáka pokračovat i na osmileté *gymnázium* nebo sedmiletou *reálku*. V případě, že prospěch žáka nebyl výborný, musel pak absolvovat přijímací zkoušky. První Československý stát měl snahu zlepšovat počty žáků, kteří by studovali na *gymnáziích* nebo *reálkách*. Zaměřoval se hlavně na studijní předpoklady a prospěch žáků, nikoliv na společenské vrstvy. Šlo o to, aby i děti z chudých podmínek, které jsou nadané, měly možnost studovat i na těchto

---

⁴⁶KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana - PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha: Academia, 2018. První republika. s. 11. ISBN 978-80-200-2891-4.

⁴⁷KLIMEK, Antonín - HOFMAN, Petr. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 1929-1938, svazek XIV. s. 95. ISBN 80-7185-425-5.

středních školách.⁴⁸ *Měšťanské školy* byly ještě konkrétněji rozdělené na chlapecké a dívčí. Pokud v těchto školách bylo málo žáků, byly ještě koedukované.⁴⁹

Malý školský zákon se zabýval vyučováním jazyku na *národních školách*. Ve školách obecných a v případě Slovenska *lidových školách* směl být vyučován i nepovinný československý jazyk vedle povinného jazyka v případě, že se bavíme o škole s jiným než československým vyučovacím jazykem. Německý jazyk byl povinný pro *měšťanské školy* nebo *občanské školy*, kde se vyučoval český jazyk.⁵⁰ *Měšťanky* s jiným jazykem měly umožnit, aby se československému jazyku vyučovalo na těchto školách alespoň nepovinně.⁵¹

Pro upřesnění je potřeba si nastínit politickou správu na území nové republiky. V Čechách a na Moravě byl převzat systém Předlitavska, Podkarpatská Rus převzala systém Zalitavska a Slovensko mělo nový Župní systém. Byly snahy zavést tento systém i v Čechách, ale nepovedlo se ho prosadit a místo toho vzešel v platnost v prosinci 1928 zákon č. 125/1927 Sb., *O organizaci politické správy*. Republika se dělila do 4 zemí: České, Moravskoslezské, Podkarpatoruské a Slovenské. Dále potom tyto země byly děleny na okresy. Nejvyšším školským správním úřadem bylo *Ministerstvo školství a národní osvěty* se sídlem v Praze, Užhorodu a Bratislavě. Dohled nad školstvím v českých zemích zajišťovala *Zemská školní rada*, která sídlila v Praze, Brně a Opavě. *Zemská školní rada* se dělila na české a německé sekce, jelikož apelovala na to, aby bylo rovnoměrné zastoupení jak Čechů, tak i Němců. Pod její správou byly: *obecné školy, měšťanské školy, střední školy a učitelské ústavy*. Na Slovensku tato *Zemská školní rada* nebyla, proto tam působil *zemský úřad* nebo *referáty* a také *Ministerstvo školství a národní osvěty* v Bratislavě a Užhorodu.⁵² Dále se země dělila na školní okresy, pod kterými byly všechny školy v politickém okrese. V případě národnostně smíšeného okresu byl rozdělen na český a německý. A jako poslední, nejnižší jednotka, byla *Místní školní rada*, která se nacházela v každé obci, kde byla škola. Řešila např. výstavbu školních budov a jejich potřeby, jako třeba vytápění nebo vybavení. Mimo jiné také vedla soupis dětí školou povinných, podporovala učitele, vedla dohled nad chováním dětí mimo školu. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi *Místní školní radu* nahrazovala *Školská stolice*, pod ní bylo *kuratorium*, které mělo v kompetenci dohled nad financemi a provozování škol.⁵³

---

⁴⁸KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana - PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha: Academia, 2018. První republika. s. 12. ISBN 978-80-200-2891-4.

⁴⁹KLIMEK, Antonín - HOFMAN, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1929-1938, svazek XIV. s. 96. ISBN 80-7185-425-5.

⁵⁰KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana - PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha: Academia, 2018. První republika s. 27. ISBN 978-80-200-2891-4.

⁵¹Tamtéž, s. 28.

⁵²Tamtéž, s. 14.

⁵³Tamtéž, s. 15.

Jak už víme, obecně se školství snažilo vymanit z rukou církve a jinak tomu nebylo ani v Československu. V novém státě mohly církve, které byly státem uznané, založit své školy. K jejich chodu a založení musely ovšem splňovat určité podmínky dle dané legislativy. V Čechách a na Slovensku převládala římskokatolická církev. Byly zde ale i evangelické školy, ovšem s nižším počtem. Počty byly dány obyvatelstvem, které se k dané církvi hlásilo. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi až takový odpor, oproti tomu českému, k církvi v rámci školství nepanoval. Slováci byli s vlivem církve na školství mnohem více smířeni než Češi, neprojevovali takové úsilí vyřadit církev ze školského dění a nahlíželi na Čechy v tomto směru trochu rozpačitě.

Židovské školy fungovaly jako soukromé školství. Zřizovala je židovská náboženská obec. Po vzniku Československa zde neexistovaly židovské školy, kde by se vyučoval hebrejský židovský jazyk, avšak zde školy v židovském duchu byly, např. v Praze a v Brně.⁵⁴ V Praze a v Brně se na židovských školách vyučovalo v českém jazyce. V německém jazyce se v židovských školách učilo na území Moravy.⁵⁵

Náboženské úkony, jako např. bohoslužba, které byly vykonávány mimo výuku předmětu Náboženství v Československu, byly díky *Ministerskému výnosu č. 214 z 25. listopadu 1918* nepovinné pro děti z *obecných škol a měšťanských*. Toto se nesmělo promítnout do známky z náboženství nebo známky z chování. V opačném případě mohlo být z těchto aktivit dítě ze školy omluveno. Aktivita učitelů v náboženských úkonech byla též dobrovolná. Žáci bez vyznání mohli být z povinné výuky náboženství omluveni díky výnosu ze srpna 1919.⁵⁶

Na Slovensku nebyl příliš vysoký počet *lidových škol*. *Měšťanské školy* na tom byly hůře, jelikož ty byly pouze maďarské. Bylo jasné, že posílení slovenského školství je potřeba, jenže situace tomu vůbec nenahrávala. Na vysokých i středních školách byl nízký počet studentů a převládal velký nedostatek slovenských učitelů na všech školách.⁵⁷ Stát byl tvořen třemi různými národnostmi s různou historií, kulturou a minulostí a na Slovensku v této době byl velký počet analfabetů ve srovnání např. s Čechy. Bylo tedy potřebné vybudovat na Slovensku nový, a hlavně funkční systém ve školství. K tomu bylo velice potřebné vybudovat i své nové řídicí orgány.

---

⁵⁴KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana - PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha: Academia, 2018. První republika s. 37. ISBN 978-80-200-2891-4.

⁵⁵Tamtéž, s. 38.

⁵⁶Tamtéž, s. 40.

⁵⁷Tamtéž, s. 125.

Nebylo to tak jednoduché hned zrušit aktuální zákony a vydat nové, o čemž svědčí tzv. *recepční zákon* z roku 1918, tedy zákon č. 11/1918 Sb., který jasně definuje, že: „*Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.*“ Tento zákon si jasně vytvořil jakýsi prostor pro postupné vytváření zákonů, jejich novelizaci a také sjednocení správního prostředí. Na Slovensku tedy platil *zákon o vyučování v národních školách* z roku 1868, který schválil uherský sněm.

Struktura školství vypadala tedy takto.: Pod národní školství spadaly *mateřské školy* či *dětské opatrovny*, *lidové školy*, *měšťanské školy* a tyto školy se dále ještě dělily na státní a soukromé.⁵⁸ Soukromé školy zřizovala soukromá osoba, konfese, spolky, ale i obec.⁵⁹ Tento zákon jasně udával, že i slovenské školy mají zavést docházku na 8 let, a mělo se tak stát nejpozději do školního roku 1927/1928.⁶⁰ Významnou podporou v rekonstrukci školství bylo zřízení pobočky *Ministerstva školství a národní osvěty* v Bratislavě. Tento školský *referát* měl za úkol eliminovat maďarizaci a podporovat slovakizaci, měl zřizovat školy všech stupňů, zajistit náboženskou a národnostní svobodu, a také, aby bylo na celém území republiky školství jednotné. Je třeba dodat, že toto se netýkalo území Podkarpatské Rusi, ač byla součástí Československa.⁶¹ *Lidové školy* se dělily na elementární, tam chodily děti od 6 do 12 let a splňovaly zde povinnou školní docházku. Dále to byly *lidové školy vyšší*, kde pokračovaly děti po ukončení *elementární lidové školy*. Zde byla délka studia stanovena genderově. Chlapci se zde vzdělávali 3 roky a dívky 2 roky. Děti mohly chodit i do *měšťanské školy*, která byla vnímána jako výběrová škola. *Uherský zákon* též stanovoval počet žáků v jedné třídě na osmdesát. Ovšem tento počet nebyl dodržován a mnohdy se vyšplhal až na 120 žáků v jedné třídě.⁶²

V roce 1925 bylo vydáno *vládní nařízení* č. 137, které zkrátilo *měšťanské školy* na 3 roky a navázání na 5. ročník *lidové školy*. Stejně tomu tak bylo v českých zemích. 12. června téhož roku byl dle výnosu stanoven školní rok na 10 měsíců. Školní rok tedy trval od 1. září do 31. srpna jako tomu je dodnes.⁶³ V roce 1930, díky výnosu z 6. května, došlo i k inovaci osnov pro lidové školy, a konečně tak došlo ke sjednocení těchto osnov v Čechách a na Slovensku.

---

⁵⁸KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana - PÁNKOVÁ, Markéta, ed. "Národní" školství za první Československé republiky. Praha: Academia, 2018. První republika, s. 126. ISBN 978-80-200-2891-4.

⁵⁹Tamtéž, s. 127.

⁶⁰Tamtéž, s. 130.

⁶¹Tamtéž, s. 127.

⁶²Tamtéž, s. 128.

⁶³Tamtéž, s. 131.

Poté byly založeny i rodičovské schůzky, které měly za úkol odbourat vnímání školy jako „nepřátelského území“.⁶⁴

Součástí Československa byla i Podkarpatská Rus. Ta byla k Československu přiřčena po 1. světové válce na základě *Saint-germainské* smlouvy z roku 1919. V době habsburské monarchie se jednalo skoro o nejhudší oblast a samostatný stát nepřipadal v úvahu, tudíž přistoupila na přiřčení k Československu.⁶⁵

Jelikož se jednalo o chudou oblast, tak stav školství na tomto území nebyl o moc lepší. Jednalo se o zalesněnou oblast, kde ale byl jeden z nejvyšších přírůstků obyvatel.⁶⁶ Školství se zde řídilo *uherskými zákony* z roku 1868, konkrétně článek 38 z tohoto roku. Povinná školní docházka zde trvala 6 let stejně, jako tomu bylo na Slovensku. Někdy se na tomto území stávalo, že bylo v blízkém okolí několik jednotřídek, např. církevních, a vybavení škol tak nebylo na požadované úrovni. Řešením této situace mohlo být založení jedné vícetřídní školy a tím by mohla být kvalitnější z hlediska výbavy. V Podkarpatské Rusi bylo v průměru na jednu školu cca 200 dětí a na jednoho učitele cca 130 dětí, z čehož plyne, že kvalita vyučování byla velmi nízká, protože učitel se rozhodně nemohl naplno věnovat tolika žákům.⁶⁷

Situaci začala řešit od 15. září 1919, kdy začala fungovat *Československá školská správa*. Nastolovala špatný stav školních budov a nevyhovující materiál.⁶⁸ Dále problém učitelů, kteří byli vychováni maďarskou školou a v Podkarpatské Rusi byli poněkud zaujatí národnostním cítěním. Většina učitelů odmítala pracovat pro Československo.⁶⁹ Velkým problémem byl i jazyk, ve kterém se mělo vyučovat. Vyučovalo se zde maďarsky a problém měl být řešen tím, že se ve školách bude učit „místním lidovým jazykem“, jelikož rusínština nebyla právně kodifikována.⁷⁰

Zde se v organizaci školy rovněž projevil tzv. *malý školský zákon* z roku 1922, který požadoval školní docházku prodloužit na 8 let. Školy se v Podkarpatské Rusi dělily podle jazyka, ve kterém probíhalo vyučování. Byly to školy podkarpatoruské (rusínské), československé, maďarské, německé, rumunské a hebrejské. Do těchto škol také zasáhl *malý školský zákon* tím, že zavedl povinnou výuku československého jazyka.⁷¹

---

⁶⁴KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana - PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha: Academia, 2018. První republika s. 133. ISBN 978-80-200-2891-4.

⁶⁵Tamtéž, s. 139.

⁶⁶Tamtéž, s. 140.

⁶⁷Tamtéž, s. 141.

⁶⁸Tamtéž, s. 143.

⁶⁹Tamtéž, s. 145.

⁷⁰Tamtéž, s. 146.

⁷¹Tamtéž, s. 147.

Narůstající školská síť si vyžadovala i stavbu nových budov. V meziválečném období neměly úřady vliv na proměnu či podobu školních budov. S novou dobou společně přišel i nástup moderní architektury v podobě tzv. *Funkcionalismu*. Ten se v Československu promítl zejména v období 20. – 30. let 20. století. Na rozdíl od honosných monumentálních staveb postavených z dob Rakousko-Uherska se *funkcionalismus* soustředil na jednoduchost, zbytečné ozdoby budov vynechával, stejně tak i různé ornamenty. Soustředil se na funkčnost stavby, což se promítlo např. v podobě pásových oken. Pásová okna vyřešila nedostatečné osvětlení v učebnách, což doposud mělo neblahý vliv na zrak žáků a učitelů.⁷² Dalším typickým znakem byly ploché střechy budov, které mohly sloužit za pěkného dne jako terasa k odpočinku žáků v době přestávky. Ovšem ne všechny prvorepublikové školní budovy měly plochou střechu. Typickým příkladem prvorepublikové školní budovy mohou uvést *Obecnou a měšťanskou školu prezidenta Masaryka v Hradci Králové*, která byla postavena v letech 1926-1928 architektem Josefem Gočárem. Dispozice prvorepublikových škol byla často řešena tzv. dvoutraktem s chodbou, ze které se vcházelo do učeben. V zahraničí se dispozice řešila i pavilonovým uspořádáním, nicméně to se na území Československa neprojevovalo.⁷³

Obecně vzato v období první republiky se ve školství nestaly až tak zásadní a převratné změny. Víceméně šlo hlavně o postupné sjednocení školského systému na celém území Československa, vytvoření nových školních orgánů jako např. *Ministerstvo školství a národní osvěty*, vytěsnění maďarizace ve školství na území Slovenska, sjednocení povinné školní docházky na osm let a také vytvoření jednotných vyučovacích osnov, a to díky *malému školskému zákonu* z roku 1922.

1.4 Okupace

Na začátku roku 1939 došlo k rozpadu Československa a na českém území téhož roku v březnu vznikl autonomní stát Protektorát Čechy a Morava okupovaný nacistickým Německem. Jedním z hlavních terčů okupantů bylo české školství, jelikož v postupné germanizaci by jim jistě česká inteligence ovoce nepřinesla a mařila by jejich plány. Okupanti své snahy cílili hlavně na vysokoškolské a středoškolské učitele, jelikož ti pro ně byli hrozbou. Zahájili značné restriktce v oblasti studentů i škol, vyvíjeli na ně velký ideologický tlak a 17. listopadu 1939 došlo k uzavření vysokých škol. Toto uzavření vysokých škol mělo trvat

---

⁷²KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana - PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha: Academia, 2018. První republika s. 117. ISBN 978-80-200-2891-4.

⁷³Tamtéž, s. 119.

„pouze“ 3 roky, nicméně se ukázalo, že trvalo mnohem déle.⁷⁴ Lze také říct, že jejich snahou a hlavním cílem bylo dostat se do jakési vnitřní sféry školství, a převychovat tak mládež ke germanizaci a politické ideologii v jejich prospěch. Cílem bylo i potlačení národního vědomí Čechů, a proto se nesměl učit dějepis, mateřský jazyk nebo zeměpis. Rasová teorie se ve školství projevila hned od doby, kdy se nacisté ujali moci. Na vyšším stupni národních škol byla rasová teorie i jedním z hlavních zkušebních předmětů a byla dokonce upřednostňovaná před matematikou. Promítala se do všech předmětů, ať už zeměpis či dějepis, a docházelo tak i k omezování židovských dětí ve školách, což postupem času vedlo až k úplné eliminaci těchto židovských dětí na školách.⁷⁵

Správa a organizace českého školství byla zpočátku zachována, nicméně nové totalitní a politické poměry donutily českou školu přizpůsobit se. Docházelo k postupnému odstranění všeho, co připomínalo nebo by jenom mohlo připomínat demokracii a její poměry, ať už to bylo v učebnicích, výzdobě třídy nebo i osnovách.⁷⁶ Docházelo k revizím učebnic i školních knihoven, jelikož si to okupační správa vynutila a chtěla mít přehled, jak si toto odstraňování, pro danou dobu nevhodných demokratických idejí a osob, vede.⁷⁷ První větší organizační změny přišly již v roce 1940 a týkaly se *obecné školy*, které byly z pětiletých změněny na čtyřtřídní, další byla *měšťanská škola*, která se ze trojtřídní změnila na čtyřtřídní a navazovala na 4. třídu obecné školy. *Měšťanská škola* se ještě změnila na výběrovou školu. Další změny v roce 1941 nastolil státní tajemník *Úřadu říšského protektora* Karl Hermann Frank. Jeho změny se týkaly počtu žáků ve třídách a změny vypadaly takto: české jednotřídní školy měly kapacitně postačit 50 žákům, víceleté školy a *měšťanské školy* měly počet žáků daný na 60. Pro německé školy změny neplatily, tam počet žáků zůstal stejný, tedy maximálně 45 žáků v jedné třídě. Další změny se týkaly spojování tříd v českých školách a paralelky se měly rušit.⁷⁸ V říjnu roku 1941 následovalo přejmenování *měšťanských škol* na školy *hlavní (Hauptschule)*, kde první ročník odpovídal pátému ročníku v *obecné škole*. *Obecné školy* byly osmitřídní od školního roku 1941/1942 a došlo také i ke zrušení paralelek ve 4. ročníku. Opomenut ve změnách nebyl ani systém známkování. Od školního roku 1943/1944 bylo zavedeno šestistupňové známkování. Nebylo to ale tak, že by pětka nebyla špatná. Pětka stále byla

---

⁷⁴GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1938-1945, svazek XV.a. s. 537. ISBN 80-7185-582-0.

⁷⁵DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: Národní filmový archiv, 1996. Knihovna Iluminace. s. 42. ISBN 80-7004-085-8

⁷⁶GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1938-1945, svazek XV.a. s. 538. ISBN 80-7185-582-0.

⁷⁷Tamtéž, s. 539.

⁷⁸DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: Národní filmový archiv, 1996. Knihovna Iluminace. s. 51. ISBN 80-7004-085-8.

hodnocena jako velmi špatná známka, ovšem bylo zde přihlíženo k tomu, že žák má nějaký potenciál ke zlepšení, což už u známky šest neplatilo. Mezistupňové známkování povoleno nebylo, aby se žákům z dobré vůle nepřilepšovalo. Dokonce bylo zavedeno i to, že žák mohl mít výbornou pouze ze dvou předmětů.⁷⁹ Říšský protektor měl poslední slovo v oblasti výstavby nových školních budov, a nemohly se tak bez jeho souhlasu vystavět žádné české ústavy. Situace ve školství se zhoršovala i díky zákazům nových staveb a zvýšeného počtu žáků ve třídách, z čehož vyplývá, že nacistům se tedy dařilo v jejich snahách.

Nacisté svůj zájem směřovali i na střední školy, neboť jim bylo jasné, že pedagogové s vysokoškolským vzděláním mají velký vliv v oblasti ideové orientace na své žáky, jelikož z období první republiky vychovávali mládež jakožto budoucí československé občany, kteří jsou hrdí na svůj původ a zem odkud pochází. Úřad říšského protektora si tuto hrozbu uvědomoval a projevila se nutnost rušení středních škol. Že k uzavření někdy dojde čekali i pedagogové. Ve školním roce 1940/1941 říšský protektor stanovil hranici počtu přijímaných žáků na střední školy a během tohoto školního roku došlo k prvním změnám. Střední školy byly přesunovány a likvidovány.⁸⁰ V této době byly likvidovány i soukromé školy, církevní soukromé školy. Úřady též zavíraly školy, ve kterých byly zjištěny jakékoliv protiněmecké projevy, postoje či názory.⁸¹ V této době nejen nacisté narušovali výuku. Důvodem k dočasnému přerušování vyučování byly např. i uhelné prázdniny a nebo šíření obrny na různých územích. V těchto případech tudíž docházelo k lokálnímu uzavření škol.⁸²

Díky likvidaci a uzavírání středních škol docházelo k tomu, že studenti byli nuceni jít na školy odborné a ke školnímu roku 1943/1944 už byl zaznamenaný značný nárůst než v roce předešlém.⁸³

V roce 1942 byl *ministrem školství a lidové osvěty* zvolen Emanuel Moravec. Jeho snahou bylo zjednodušit český školský systém ve prospěch okupačního systému. Jeho počinem bylo zrušení všech úrovní *školní rady*. Záležitosti škol převzaly *úřady zemských prezidentů a okresních hejtmanů*. V obsahu výuky se projevovaly změny zejména v počtu hodin německého jazyka. Ty byly stanoveny na 6 až 8 hodin týdně a tím se němčině věnovalo více pozornosti než češtině. Učitelé museli skládat zkoušku z německého jazyka a pokud se jim zkouška nepodařila

---

⁷⁹DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: Národní filmový archiv, 1996. Knižovna Illuminace. s. 52. ISBN 80-7004-085-8.

⁸⁰Tamtéž, s. 53.

⁸¹Tamtéž, s. 58.

⁸²Tamtéž, s. 57.

⁸³GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 1938-1945, svazek XV.a. s. 547. ISBN 80-7185-582-0.

ani v opravném termínu, který byl stanoven na 6 až 12 měsíců, nemohli být poté povýšeni. Hrozilo jim i propuštění.⁸⁴

Co se týče náplně vyučovacích předmětů, tak v zeměpisu se kladl důraz na znalost území třetí říše a potom až Evropy a jejímu vztahu k Velkoněmecké říši. V dějepisu nepřipadalo v úvahu, aby se žáci vyučovali o demokracii, Československém státu, veškeré Palackého myšlenky a názory byly v této době pro vyučování zcela nevhodné. Žáci byli vychováváni k protektorátnímu vlastenectví a úctě ke svému vůdci. V české literatuře byly z knihoven likvidovány nevyhovující knihy, zejména českých vlasteneckých spisovatelů.⁸⁵ K tomu, aby byl voják fyzicky zdatný, byl tělocvik na škole důležitý a toho si nacisté byli vědomi také. Ve školách byl tedy důraz kladen i na tělocvik. Cvičila se atletika, plavání, bruslení, první pomoc, zdravotní výchova a nácvik pochodových písní. Zde je zcela zřetelné, že nacisté se zhlédli v antickém přesvědčení *kalokaghatia*, tedy vyváženost rozvoje ducha a fyzická, což znamená, že kladli důraz na harmonii tělesné a duševní krásy, že jediné, co je dobré, může být zároveň i krásné.

Školství mělo vychovat žáka k říšské myšlence, a tak vše, co by toto mohlo narušit, bylo odstraněno, a vše, co by mělo říšské myšlenky podpořit, zase zavedeno. V učebnách standardně visel portrét prezidenta, ale nově přibyl i Hitlerův portrét.⁸⁶ Díky této době se viditelně proměnil i postoj učitelů k výuce, jelikož jim jakýsi strach neumožňoval projevit své opravdové postoje a názory vůči této době, takže mnohdy jejich vyučování doprovázely dvojsmysly, pochybnosti, náznaky či ironie.⁸⁷

Nacisté se již od samotného začátku okupace soustředili na židovské zastoupení lidu. Diskriminováni byli ve všech sférách svého života, ať už veřejném či osobním. Toto se projevilo samozřejmě i ve školství.⁸⁸

Plán nacistů byl zcela jasný: zbavit židovské obyvatelstvo přístupu ke vzdělání a zamezit mu tak sociálnímu vzestupu a seberealizaci. K vyloučení židovských žáků z německých protektorátních škol došlo již 13. února 1939 výnosem *Ministerstva školství a národní osvěty*. Tento výnos se týkal i cizinců, kteří před Hitlerem utíkali. Další, a ten nejdůležitější krok byl v červenci 1939 výnosem *Ministerstva školství a národní osvěty*, který jasně říkal, že: „*Židovští žáci nesmějí být ani jako řádní žáci, ani jako privatisté přijímáni do německých vyšších škol.*“ A výnos také hovořil velmi jasně, že židovští žáci, kteří doposud na dané škole studovali, měli

---

⁸⁴GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1938-1945, svazek XV.a. s. 543. ISBN 80-7185-582-0.

⁸⁵Tamtéž, s. 544.

⁸⁶Tamtéž, s. 545.

⁸⁷Tamtéž, s. 548.

⁸⁸KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. s. 25. ISBN 978-80-7308-327-4.

být vyloučení.⁸⁹ Od roku 1940 se také jednalo o vyloučení židovských dětí z českých škol a na to také došlo od školního roku 1940/1941.⁹⁰

Po deportaci židů do Terezína pak v roce 1942 vznikaly chlapecké a dívčí domy. Do nich byly přesunuty děti z dřívějších *Kinderheimů*. Konkrétně první chlapecký dům L 417 byl otevřen 8. července 1942, do něhož bylo přesunuto 212 osob ze sudetské kasárny, a byl to tak první domov mládeže v ghettu. Těchto domů následně bylo více, byly oddělovány věkem a pohlavím.⁹¹ Každý domov měl svého vedoucího a opatrovníka. Jejich denní rozvrh byl jasně daný od budíčku až po noční klid. Velký důraz se kladl na hygienu a úklid, probíhalo i vzdělávání mládeže, ač stále platil zákaz, a to i v Terezíně. Vzdělávání obsahovalo i nacvičování různých divadelních představení nebo i zkoušky pěveckého sboru.⁹²

Dále pro dívky byly dívčí domy založené v září 1942. Jejich náplní práce bylo obdělávání přílehlých terezínských zahrad, práce v pletací dílně. I v těchto dívčích domech platil důraz na hygienu a čistotu a v každém domově byl vedoucí či opatrovnice.

Vzdělávání židovských dětí bylo v době okupace postupně více a více omezované i vzhledem k vyvíjející se politicko-ekonomické situaci v zemi. K samotnému vyvrcholení těchto diskriminačních opatření došlo v roce 1942, kdy bylo zakázáno celkové vzdělávání židovských dětí. Jakýsi plán nacistů k zamezení vzdělání mladých lidí a dětí byl jistě z jejich strany splněn.

---

⁸⁹KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. s. 119-120. ISBN 978-80-7308-327-4.

⁹⁰Tamtéž, s. 121.

⁹¹Tamtéž, s. 131.

⁹²Tamtéž, s. 137.

2. POČÁTKY ŠKOLSTVÍ NA HRADECKU

Pokud hovoříme o uplynulých počátcích školství, nacházíme se v období středověku. Vzdělání se v této době týkalo opravdu malého množství dětské či mladé populace a samozřejmě převážně chlapců. Kultura ve středověku zaznamenala značný rozmach a s tím samozřejmě přibývaly školy jak *partikulární*, *městské*, tak ale i univerzity.⁹³

Pojednáváme-li o školství v období středověku, Hradec Králové vůbec nebyl výjimkou. Pravděpodobně jedna z prvních škol zde byla farní škola, doložena z roku 1271, jež příslušela k chrámu sv. Ducha nacházejícím se na dnešním Velkém náměstí. O školu se staral rektor, který zde i vyučoval, a byli mu nápomocní i zvoník a kostelní správce.

Další z prvních škol byla u kostela sv. Antonína Poustevníka na tehdejší Mýtském předměstí. Dnes se jedná o oblast Slezského předměstí. Možnost vzdělání v této době umožňovaly i dvě školy, které příslušely klášterům minoritů a dominikánů.

Podle dochovaných faktů Hradec Králové poskytoval kvalitní úroveň vzdělání v období středověku, jelikož z Hradce Králové pocházeli vzdělaní lidé, kteří se mohli dobře uplatnit např. v církevním životě nebo i v městské správě. Ve 14. století hradečtí absolventi často pokračovali i na pražskou univerzitu.⁹⁴

Výrazným mezníkem v historii školství je nepochybně Tereziánský *Schulpatent*, který platil od roku 1775 a díky němuž byla stanovena vzdělávací povinnost od šesti do dvanácti let. Populace, ale hlavně monarchie si začala uvědomovat důležitost celkové gramotnosti, a právě *Schulpatent* alfabetizaci formuloval jistým způsobem jako zákon.⁹⁵

Hradecký magistrát v tomto období projevil zájem a žádal o povolení zřízení *hlavní školy*. Byl ovšem problém nějakým způsobem materiálně zajistit tuto školu, což vedlo k tomu, že magistrát uspořádal nadace, díky kterým mohl být schopen zajistit platy učitelům a různé nezbytné potřeby pro školu. V roce 1777 se začalo provizorně vyučovat ve *škole hlavní* v domku, který se nacházel na hřbitově vedle kostela sv. Ducha. Jednu třídu zde navštěvovalo 84 žáků. V dalších letech byla tato škola přemístěna do domu č. 71, který se nacházel za radnicí. Zde už byly děti rozdělené do tří tříd, a bylo jim tak umožněno o něco více pozornosti ze strany

---

⁹³LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. s. 191. ISBN 978-80-246-1683-4.

⁹⁴BLÁHA, Radek - GRULICH, Petr - HORKÝ, Roman et al. *Hradec Králové*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Dějiny českých měst. s. 100. ISBN 978-80-7422-504-8.

⁹⁵LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. s. 197. ISBN 978-80-246-1683-4.

učitele.⁹⁶ Postupem času se otevřela i čtvrtá třída, přípravy pro učitele a pozornost se začala věnovat i zavedení opakovacích hodin. Tato podoba *hlavní školy* trvala až do druhé poloviny 19. století, opomeneme-li drobné změny či úpravy.⁹⁷

2.1 Školství v okolí Hradce Králové

Přesuneme-li se z města na venkov, situace byla o něco jiná. Zájmy venkovanů, tedy i chudších společenských vrstev než lidí ve městech, byly jiné. Jejich prioritou bylo obdělávání svého hospodářství, dobytka, zajištění obživy aj. Je tedy logické, že generace rodičů, která si školou neprošla, nevnímala jako hlavní prioritu v životě posílat své děti do školy.⁹⁸ Pokud své dítě do školy poslaly, znamenalo to pro ně jistou ztrátu pracovní síly, což vedlo v těchto podmínkách k častému obcházení nařízení, jelikož *Schulpatent* uděloval dětem na venkově jisté výjimky, např. v období žní, ale nejen to. Rodiče se zkrátka naučili těchto výjimek využívat.⁹⁹

Sít škol na českém území nebyla na tehdejší poměry vůbec špatná. Obvykle platilo, že kde se nacházela fara tam, sídlila i škola. Nebylo to však pravidlem ve všech částech venkova. Děti, které neměly ve svém nejbližším okolí možnost vzdělání, musely docházet obvykle do první nejbližší školy, která vzdělání umožňovala. Důkazem toho je na Hradecku právě škola na Novém Hradci, do které docházely děti jak z Nového Hradce, tak ale i z okolí jako jsou Kluky, Třebeš, Roudnička a Lhota pod Strání. Ze Sommerovy topografie můžeme vyčíst, že ani v dalším okolí kolem Hradce Králové to se sítí škol nebylo tak zlé. Např. ve Všestarech sídlil jeden farní kostel a škola.¹⁰⁰ Nebo věnujeme-li pozornost např. Plotišti, sídlil zde jeden farní kostel a také jedna škola, do které chodily např. děti z Plácků.¹⁰¹ Jako další příklad z okolí Hradce Králové mohu uvést třeba Libčany, kde se také nacházel jeden farní kostel a jedna škola. Tuto školu navštěvovaly děti např. z Žel, Mocnice a Urbanic.¹⁰²

Je tedy zřejmé, že Královéhradecko se sítí škol nebylo nijak pozadu oproti jiným regionům. Otázkou však zůstává, kolik venkovských dětí tyto školy navštěvovalo, vezmeme-li v úvahu, že uvědomění si důležitosti a podstaty vzdělání pro venkovské děti bylo značně opožděné.

---

⁹⁶BLÁHA, Radek - GRULICH, Petr - HORKÝ, Roman et al. *Hradec Králové*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Dějiny českých, moravských a slezských měst. s. 339. ISBN 978-80-7422-504-8.

⁹⁷Tamtéž, s. 340.

⁹⁸LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. s. 198. ISBN 978-80-246-1683-4.

⁹⁹Tamtéž, s. 199.

¹⁰⁰SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt*. Bd. 4, Königgrätzer Kreis. Prag : J. G. Calve, 1836. s. 30.

¹⁰¹Tamtéž, s. 31.

¹⁰²Tamtéž, s. 39.

3. NEJSTARŠÍ ZMÍNKY O ÚZEMÍ DNEŠNÍHO NOVÉHO HRADCE KRÁLOVÉ

První zmínky o území dnešního Nového Hradce Králové jsou doložené již z mladší a pozdní doby kamenné, ze které pocházejí nalezené kamenné broušené nástroje v podobě seker. Nicméně lze se domnívat, že člověk toto místo osídloval již v pravěku v podobě různých lovců a sběračů.

Mladší a pozdní doba bronzová na Novohradecku dokládá již více archeologických nálezů, které dosvědčují, že tímto místem proudila obchodní stezka směrem k Holicím. Tyto nálezy byly v podobě svitků zlatého drátu a různých bronzových předmětů. Dalším jistým důkazem o osídlování této oblasti jsou nálezy dvou žárových popelnicových hrobů, z nichž právě jeden byl nalezen v blízkosti části Nového Hradce, dnes zvané *Kluky*.¹⁰³

Období středověku, konkrétně 12. století, novohradecké lesy náležely českému knížeti Soběslavovi I. primárně za účelem lovu, o čemž samozřejmě svědčí i nález románské ostruhy s bodcem pocházející ze 13. – 14. století, která byla nalezena v roce 1912 v lese u Císařské studánky.

Vrcholný středověk na území Nového Hradce je ve znamení budování vsí jako jsou Kluky, Lhota pod Strání, Roudnička a Třebeš, a staly se tak součástí hradeckého panství.¹⁰⁴

3.1 Nově vystavěná obec Nový Hradec

Dnešní Nový Hradec Králové vznikl v roce 1766. Tehdy se mu říkalo pouze Nový Hradec. Rozkládal se na území směrem na jihovýchod od města na kopci sv. Jana až po ulici vedoucí směrem k Holicím.¹⁰⁵

První obyvatelé se sem přemístili z Mýtského předměstí, které se nacházelo v oblasti od soutoku Labe a Orlice až na kopec Rožberk.¹⁰⁶ Pokud hovoříme o Mýtském předměstí v dnešní době, nalézáme se na území dnešního Slezského předměstí. Císař Josef II. Hradec Králové prohlásil za pevnost a nařídil obyvatelům tohoto předměstí, aby se přestěhovali do 14 dnů z důvodu bourání jejich domů. Nebylo ovšem řečeno, kam se tito lidé mají přestěhovat, a tudíž

---

¹⁰³DOUBEK, Zdeněk – REZKOVÁ, Helena. *Pohled do historie Nového Hradce Králové*. 2. vyd. Vlkov, 2012. s. 7. ISBN 978-80-904449-2-8.

¹⁰⁴Tamtéž, s. 8.

¹⁰⁵SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt*. Bd. 4, Königgrätzer Kreis. Prag : J. G. Calve, 1836. s. 28-29.

¹⁰⁶SOKA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK. s. 3.

toto nebylo možné do 14 dnů uskutečnit. Nakonec vše vyřešila komise, která stanovila, že se lidé přemístí do nové osady u kostela sv. Jana Křtitele, která dosahovala až po zmiňovanou silnici do Holic.¹⁰⁷

17. října 1769 byl základní kámen položen ke kostelu sv. Antonína Poustevníka, který zde v tomto roce započal stavbu. Na oltářní malbě kostela se podílel známý český malíř Josef Kramolín. Ochrana neboli patronát nad kostelem a školou náležela hradeckému magistrátu. Pod farnost Nového Hradce spadaly i okolní vsi: Kluk, Lhota pod Strání, Třebeš, Kopec sv. Jana, Roudnička, a dokonce i Vysoká (dnes Vysoká nad Labem), která později patřila pod správu Pardubicko-Chrudimskou. Nový Hradec tvoří i kopec sv. Jana, kde se nachází filiální kostel sv. Jana Křtitele.¹⁰⁸

Nový Hradec byl až do roku 1853 předměstím Hradce Králové. Z Nového Hradce se tak tedy stala samostatná obec a roku 1869 byl Novému Hradci přidělen i doplněk Králové.¹⁰⁹

3.1.1 Kluky

Obec dnes zvaná Kluky spadá do části Nového Hradce. Dříve se této části říkalo Kluk, což je staročeský význam pro vykácený (vyklučný) les. První zmínka pochází z roku 1398, kdy král Václav daroval Hradci Kluk, Třebeš a Lhotku. Duchovní mistr Vít Lexberk dostal v roce 1451 od konšelů města k užívání Kluky, Třebeš a s nimi i háje, pastviny a loviště.¹¹⁰

Za vlády Habsburků byl Kluk 2x sebrán Hradecku, ale vždy opět navrácen. Období třicetileté války si s sebou nese jisté oběti a s nimi i vypálení Kluku ze strany Švédů. Do roku 1772 patřil Kluk kostelu sv. Antonína na Mýtském předměstí. Poté spolu s Roudničkou, Vysokou, Zámečkem, Lhotkou a Třebší přísluší Novohradecku.¹¹¹

3.1.2. Lhotka

Jakési první zmínky o této vsi nalézáme již v roce 1395, kdy Václav IV. daroval Hradci Újezd a jiné obce, do kterých spadala i ves, tehdy zvaná Hrdlořezy, k jejíž těsné blízkosti spadal i dvůr zvaný Lhotka. V roce 1495 nastal spor mezi Vojislavem z Kunčína a Hradcem o tento dvůr. Spor tehdy Hradec vyhrál, jelikož se dokázalo, že Lhotka byla z rukou Vladislava II. vyprošena skrze podvody. V 16. století se název několikrát pozměnil nejdříve pouze ves Lhotka, poté ves a dvůr Lhota Hrdlová. Následně ve 40. letech 16. století se objevoval i název

---

¹⁰⁷DOUBEK, Zdeněk – REZKOVÁ, Helena. *Pohled do historie Nového Hradce Králové*. 2. vyd. Vlkov, 2012. s. 12. ISBN 978-80-904449-2-8.

¹⁰⁸SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt*. Bd. 4, Königgrätzer Kreis. Prag : J. G. Calve, 1836. s. 29.

¹⁰⁹SOKA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK. s. 42.

¹¹⁰Tamtéž, s.65.

¹¹¹Tamtéž, s. 66.

Lhota za šibenicí, jelikož mezi vsí a městem se nacházela šibenice. Během stavovského odboje v roce 1547, jehož následkem byla i konfiskace majetku, byla i Lhota zkonfiskována a městu se opět navrátila o 2 roky později. V roce 1614 se ujal název Lhota pod Strání.¹¹² Lhotu osídlovali různí sedláci a chalupníci.¹¹³ V roce 1772 byla Lhota přidělena jako součást Nového Hradce.¹¹⁴

3.2 Pamětihodnosti Nového Hradce Králové

Nový Hradec Králové není jen osídlenou oblastí s několika domy a školou. Je pokryt značnou mírou lesním porostem, na poměrně malou oblast je zde v těsné blízkosti několik rybníků a v neposlední řadě také dva významné kostely a zámček, který zde již nestojí, čemuž bych se chtěla v této kapitole věnovat podrobněji.

Prvním kostelem na tomto území byl kostel sv. Jana Husa na Vinicích. Dnes je tento kostel známý jako kostel sv. Jana Křtitele.¹¹⁵ Počáteční úmysl postavit tento kostel pochází z roku 1521 z iniciativy Václava Kydlína, který zajistil kámen pro oltář. Stavba pravděpodobně započala ještě téhož roku, jelikož v roce 1530 byl dřevěný kostelík, díky pomoci hradeckých občanů a měšťana hradeckého Lukáše Formana z Hostovic, postaven. Byl také stavěn s úmyslem uctění památky mistra Jana Husa a mistra Jeronýma.

Bohoslužby se v tomto kostele začaly konat v roce 1538 každou třetí neděli. Původně bylo ale zamýšleno, aby se bohoslužby konaly každou čtvrtou neděli, které měl vykonávat kaplan z kostela sv. Antonína (tehdy na Mýtském předměstí).

V roce 1535 byli k tomuto kostelu nově přičleněni i lidé z Roudničky a Vysoké, což dosvědčuje smlouva s Janem z Pernštejna. Lidé z těchto vsí dříve příslušeli kostelu v Opatovicích.

Dřevěný kostel začal postupem času a díky vlivu počasí chátrat, byl zbourán a znovu postaven v roce 1675. Dřevěný charakter stavby byl zachován, stropy byly vystavěny záklopovou formou, tedy trámy, které jsou překryté záklopem, což jsou prkna, která překrývají několik trámů, a střecha byla pokrytá šindelem. Kostel má svůj hlavní oltář a další tři poboční oltáře.¹¹⁶

---

¹¹²SOKA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK. s. 69.

¹¹³Tamtéž, s. 70.

¹¹⁴Tamtéž, s. 72.

¹¹⁵*Kostel svatého Jana Křtitele – dějiny*. Farnosti Hradec Králové. Online [cit. 6. 5. 2021]. URL:<http://dekanstvihk.cz/historie/historie_jan/historie_jan.htm>.

¹¹⁶SOKA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK. s. 73.

Tento kostel, který byl původně zasvěcený Janu Husovi, býval do roku 1631 filiálním kostelem sv. Antonína na Mýtském předměstí, nicméně fara u tohoto kostela byla zrušena, a tak se tyto kostely staly filiálními ke sv. Duchu. Až když se v roce 1856 zřídila novohradecká fara, byl kostel příslušen jí.¹¹⁷

V 17. století si kostel převzali hradečtí jezuité, kteří zde praktikovali cvičení katechismu. V 90. letech 17. století zde proběhlo několik stavebních úprav a kostelík byl znovu vysvěcen. Přibyl zde i třetí zvon. Zvony byly v roce 1699 vysvěceny a kostel se nově nazýval jako kostel sv. Jana Křtitele.¹¹⁸

Dalším kostelem, který byl již několikrát zmíněn, je nepochybně kostel sv. Antonína, jehož historie sahá na Mýtské předměstí (dnes známé jako Slezské předměstí).¹¹⁹ Na tomto předměstí býval tento kostel jako farní, nicméně v první polovině 17. století o toto postavení přišel, a stal se tak filiálním kostelem příslušným ke sv. Duchu.¹²⁰ Kostel na tomto předměstí byl zbořen v době, kdy císař Josef II. přeměnil Hradec na pevnost. Původně bylo na Novém Hradci smýšleno, že se dřevěný kostelík sv. Jana Křtitele zruší a vybavení, zejména zvony, se přemístí do tohoto kostela, k čemuž nakonec nedošlo.¹²¹ Kostel sv. Antonína na Mýtském předměstí byl zbořen, ale materiál z tohoto původního kostela byl přemístěn právě na Nový Hradec a byl tedy položen základní kámen nového kostela a zároveň i celého Nového Hradce. Stavba kostela sv. Antonína započala 17. října 1769.¹²² Jména spojená se stavbou jsou mistr František Kerner, který se věnoval zedničině, Jan Kroupa obstarával tesařské práce a Karel Antonín Devoty, sochař, se věnoval hlavnímu oltáři. Kostel je vystavěn v barokním slohu a na severní části má cibulovitou věž, pod níž se nachází hlavní vchod do kostela.

Stavba byla dokončena v roce 1772 a v roce 1776 sem byly přemístěny dva zvony, dále pak i varhany a dva oltáře. Kněžiště a lavice sem byly přemístěny z kostela sv. Ducha.¹²³ Nejdříve byl filiálním ke sv. Duchu a od roku 1856 byla zřízena fara na Novém Hradci a kostel příslušel jí.¹²⁴

V těsné blízkosti kostela sv. Jana Křtitele se dříve nacházel i malý barokní zámeček, od něhož je zde odvozen i název přiléhající ulice.

---

¹¹⁷SOKA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK. s. 74.

¹¹⁸*Kostel svatého Jana Křtitele – dějiny*. Farnosti Hradec Králové. Online [cit. 6. 5. 2021]. URL:<http://dekanstvihk.cz/historie/historie_jan/historie_jan.htm>.

¹¹⁹SOKA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK. s. 74.

¹²⁰*Kostel sv. Antonína – historie*. Římskokatolická farnost Nový Hradec Králové. Online [cit. 6. 5. 2021]. URL:<<http://www.antonin.cz/cs/kostel-sv-antonina-historie>>.

¹²¹SOKA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK. s. 74.

¹²²SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt*. Bd. 4, Königgrätzer Kreis. Prag : J. G. Calve, 1836. s.29.

¹²³SOKA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK s. 74.

¹²⁴Tamtéž, s. 75.

Stavbu záměčku započal František Arnošt Pichler na konci 17. století a po jeho smrti v roce 1719 stavbu Záměčku dokončila jeho manželka Johana rozená Dinková. Jako další majitel Záměčku byl pan Jiří František Procházka. Následně byl Procházkou odkázán jeho manželce Františce a ta ho v roce 1767 prodala Františku Moratovi.

Během války o Bavorské dědictví, tedy v roce 1778, sloužil záměček jako vojenská nemocnice. Je také zmínka i z roku 1722, že záměček navštívil nový VII. biskup královéhradecký Václav František Karel Košínský z Košína.

Uršula Moratová, manželka Františka Morata, dále prodala záměček i s dvorem č.p. 18, jehož součástí byly stáje, stodoly, zahrada a pole, guberniálnímu radovi Podivínu z Höflingeru a Bergendorfu. Od Höflingera tento Záměček odkoupil spolu s dalším majetkem v roce 1810 pan Rudolf Otto z Ottensteinu. Když zemřela i manželka Rudolfa Otty v roce 1824, Záměček se dostal do rukou rytmistru Karlu Ottovi. Jenomže ten se o záměček starat nechtěl, tudíž se do záměčku nastěhoval v roce 1840 August Otto, který zde bydlel pouze do roku 1844, jelikož musel platit odstupné 2000 zlatých, což neudělal a Karel Otto ho ze záměčku vyhodil.

Záměček v dalších letech prošel vlastnictvím několika majitelů. Od r. 1854 Matyáši Schwigovi, Jakubu Rybovi, Matyáši Šimonovi a Marii z Opatovic. V roce 1873 koupila záměček Emilie Waldeková, po které záměček dědily její děti (3 synové). Waldeková do své závěti zahrnula i dodatek, že záměček musí zůstat v rodinném majetku a jeho vlastnická práva byla rozdělena mezi neteř (Emilii) a synovce. Asi jako poslední zde ještě bydlela rodina Kmochova, což byla matka Emilie Waldekové

Stáří záměčku se na něm začínalo podepisovat a začínal chátrat. K jeho smůle se mu nedostávalo žádných větších oprav a rekonstrukcí. Jediná výrazná stavební práce na záměčku byla zaznamenaná v roce 1930, kdy byl postavený nový krov.

V roce 1948 byl záměček, na základě státního převratu, vyvlastněn a chátral. V roce 1969 dosahoval už havarijního stavu a bylo třeba ho vyklidit. K jeho zbourání došlo v roce 1978. Zachovalý materiál byl rozvezen na nedaleké stavby a sklepy záměčku musely být zasypany.¹²⁵

---

¹²⁵Záměček. Kopec sv. Jana. Online [cit.23.4.2021].
URL:<<http://kopecsvjana.unas.cz/zamek.htm>>.

3.3 Novohradecká příroda

Nový Hradec Králové je dnes známý také svými rybníky. Zejména rybníkem Biřička. Pro zkonkretizování rybníkářství na Novohradecku je potřeba vymezit si obecné informace o rybníkářství jako takovém.

Historie rybníkářství na českém území sahá pravděpodobně do 13. století. Nelze ale vyloučit i dřívější dataci. Nicméně z roku 1227 je dochovaná listina, ve které král Přemysl I. hovoří o budování rybníků na pozemcích lovětínského újezdu u Jihlavy a je tedy možné tuto listinu považovat za jakýsi doklad, že v této době nebyly rybníky a chov ryb nic neobvyklého.

Přírodní podmínky na českém území našemu rybníkářství nepochybně přály i přes to, že zde nebyl přímý přístup k moři, ale množství řek, říček a potoků tento nedostatek značně kompenzovalo a díky tomu zde ve 13. století rybníků značně přibývalo.¹²⁶

První velký rozkvět rybníků u nás je znám ke 2. polovině 14. století. Královská města a šlechta v té době začala budovat značné množství rybníků na svých územích. Karel IV. v té době výrazně podporoval výstavbu rybníků. Uvědomoval si, že to může posloužit i jako schopnost krajiny zadržet vodu, v té době např. při povodních, které byly a dosud ještě jsou likvidující.¹²⁷

V průběhu 15. a 16. století stále snad každý panský i městský pozemek vytvářel rybníky a pokud je nevytvářel, tak se zde již nacházely. A ani v tomto nebyl Hradec Králové pozadu. Rybníky zde byly využívány k chovu ryb a řeky sloužily k říčnímu rybolovu. Také vzhledem k lokaci měl Hradec Králové v už té době vhodné podmínky pro rybníkářství, jelikož se nachází na soutoku řek Labe a Orlice a celé to usnadňovala ramena těchto řek, průlivy či močály.¹²⁸

Hrůzné období v oblasti chovu ryb v Hradci Králové probíhalo v období třicetileté války, kdy vojáci, kteří tímto územím procházeli, rybníky ničili a ke své obživě lovili ryby.¹²⁹

V letech 1766, kdy císař Josef II. změnil Hradec Králové na pevnost, nastává zlomový bod i v oblasti rybníkářství. Okolní předměstí, jako např. tehdejší Mýtské (dnes Slezské), byla vybourávána a lidé se museli přestěhovat do nových osad. V této souvislosti zanikají mnohá řemesla a spolu s tím i rybníkářství. V souvislosti s touto přeměnou na pevnost byla zasypávána ramena, mnoho rybníků bylo vysušeno a obě řeky se v této době také regulovaly. Některé rybníky se i rušily a měly sloužit jako prostor pro nové zalesnění či přeměnu v ornou půdu.

---

¹²⁶MÍKA, Alois. *Naše rybníky a přehradní jezera*. Praha: Orbis, 1963. Naše vlast (Orbis), s. 10.

¹²⁷Tamtéž, s. 11.

¹²⁸*Historie*. Český rybářský svaz Místní organizace Hradec Králové. Online [cit. 6. 5. 2021]. URL:<<https://www.rybarihk.cz/organizace/historie>>.

¹²⁹DOUBEK, Zdeněk – REZKOVÁ, Helena. *Pohled do historie Nového Hradce Králové*. 2. vyd. Vlkov. 2012. s. 136. ISBN 978-80-904449-2-8.

Další rozkvět nebo spíše obnova rybochovu a rybníkářství nastala v 19. století, kdy začaly být opět obnovovány rybníky a do obrazu se opět dostávalo i říční rybářství.¹³⁰

Co se týče konkrétního území Nového Hradce od 15. století, tak se zde nachází rybník dnes známý jako Biřička, nicméně dříve se mu říkalo rybník Bejšťský, zřejmě z důvodu, že týmž směrem se nachází i nedaleká obec Býšť.¹³¹ Z tohoto rybníku se v roce 1854 dochovala pouze hráz, jelikož rybník byl zrušen a měl sloužit jako orná půda, nicméně později byl zalesněn.¹³² Stejný osud čekal i rybníky Jáma a Plachta, které byly zalesněny.¹³³ Pro upřesnění rybník Plachta se nachází na dnešní MHD zastávce Na Plachtě v těsné blízkosti silnice vedoucí na Brno a rybník Jáma se nachází v blízkosti rybníku Plachta.

Nedaleko Nového Hradce se nachází i rybník zvaný Výskyt. V 16. století v období stavovského odboje, jehož následkem byly i konfiskace majetku, Ferdinand I. zabavil a následně prodal Janu z Pernštejna rybníky Výskyt a ještě rybník Na Obci. V roce 1549 Ferdinand I. opět Hradci vrátil rybníky Jámu a Plachtu a rybníky, které vlastnil Jan z Pernštejna, tedy Na Obci a Výskyt si téhož roku Hradec odkoupil zpátky.¹³⁴

Za zmínku nepochybně stojí i rybník Cikán, který byl založen v roce 1469, nicméně na počátku 19. století byl vysušen a následně i zalesněn. Znovu obnoven byl Cikán v roce 1898. Když byl tento rybník přeměněn na louku, byla zde trénovaná střelba hradeckou posádkou. Po obnovení rybník sloužil spíše už jako rekreační, a to zejména na počátku 20. století.¹³⁵

V těsné blízkosti Cikánu se nachází rybník Datlík. Datlík byl založen ve stejném roce jako rybník Cikán a jeho osud byl stejný – vysušen a zalesněn v roce 1835. Znovu obnoven byl v 90. letech 20. století. V roce 1899 zde byla postavena hájovna, která tu funguje dodnes.¹³⁶

Dalším rybníkem v této oblasti je nepochybně i rybník Roudnička, který se nachází právě v obci Roudničce. Tato obec byla dříve součástí Nového Hradce, ale dnes je jednou z městské části Hradce Králové. Rybník vznikl v roce 1469. Roku 1824 byl zrušen a znovu obnoven v roce 1897.¹³⁷

---

¹³⁰*Historie*. Český rybářský svaz Místní organizace Hradec Králové. Online [cit. 6. 5. 2021]. URL:<<https://www.rybarihk.cz/organizace/historie>>.

¹³¹SOKA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK s. 25.

¹³²DOUBEK, Zdeněk – REZKOVÁ, Helena. *Pohled do historie Nového Hradce Králové*. 2. vyd. Vlkov, 2012. s. 136. ISBN 978-80-904449-2-8.

¹³³*Historie*. Český rybářský svaz Místní organizace Hradec Králové. Online [cit. 6. 5. 2021]. URL:<<https://www.rybarihk.cz/organizace/historie>>.

¹³⁴SOKA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK s. 25.

¹³⁵DOUBEK, Zdeněk – REZKOVÁ, Helena. *Pohled do historie Nového Hradce Králové*. 2. vyd. Vlkov, 2012 s. 137. ISBN 978-80-904449-2-8.

¹³⁶Tamtéž, s. 138.

¹³⁷Tamtéž, s. 139.

Tyto rybníky – Biřičku, Cikán, Datlík a Roudničku zmiňují hlavně proto, že se zde na Novém Hradci Králové nacházejí dodnes. Jsou spolu v těsné blízkosti a všechny je spojuje malá říčka zvaná Biřička vedoucí právě od stejnojmenného rybníka. Dnes jsou snadno dostupné veřejnosti, hlavně díky lesní cestě vedoucí podél říčky Biřičky. Rybníky Jáma, Plachta i Výskyt jsou hojně navštěvované pro rekreační procházky také dodnes.

Za zmínku stojí i Hradecké lesy, jejichž dochovaná historie sahá do 14. století. Hradec chtěl nabýt vlastnictví části lesa vedoucí od Albrechtic až k Hradci. To se povedlo v roce 1318, kdy král Jan les městu daroval. Král Jan ještě téhož roku městu daroval další 4 lány lesa, protože Hradec vyhořel, a chtěl tak městu pomoci, aby mohlo čerpat z lesů zdroj na obnovu města.¹³⁸

Za vlády císaře Ferdinanda I. byl les v roce 1547 zkonfiskován a navrácen byl až v roce 1558, ale Ferdinand k navrácení měl několik podmínek. Hradec musel jemu, ale i dalším nástupníkům umožnit v tomto lese lov tzv. vysoké zvěře, do které se řadí např. jelen, daněk a také tzv. černou zvěř – tedy prase divoké. V těchto podmínkách Ferdinand I. požadoval i to, že Hradec bude povinný umožnit přístup ke dříví královským zámkům v případě, že jej bude potřebovat ke stavbě.¹³⁹

Co se týče zpracování dříví z lesa, tak to měli na starost nejprve robotníci. Postupem času začali v lese pracovat novohradečtí dělníci. Jejich ne příliš vysoký plat se kompenzoval tím, že si mohli z lesa odnést dříví, které jsou schopni sami unést na zádech.¹⁴⁰

3.4 Nový Hradec Králové z dnešního pohledu

Nový Hradec Králové dnes nabízí spoustu možností trávení volného času a hlavně vyžití pro rodiny s dětmi. Je zřejmé, že trávit volný čas v přírodě sem směřují i lidé z centra Hradce Králové. Jedná se totiž o oblast značně osídlenou, tak ale i o oblast, která v rámci možností stále zachovává původní přírodu.

Jednou z dnešních dominant Nového Hradce Králové je nepochybně hvězdárna a planetárium, nacházející se na nedaleko kostela sv. Jana Křtitele. Hvězdárna je poměrně mladá stavba, na které se pracovalo mezi lety 1947-1961. Sídlí zde také pobočka Českého hydrometeorologického ústavu – solární a ozonová observatoř a také Ústav fyziky atmosféry Akademie věd ČR.¹⁴¹

---

¹³⁸SOKA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK. s. 29.

¹³⁹Tamtéž, s. 30.

¹⁴⁰Tamtéž, s. 31.

¹⁴¹*O Hvězdárně.* Hvězdárna a planetárium v Hradci Králové. Online [cit. 22. 4. 2021]. URL:<<http://www.astrohk.cz>>.

Hvězdárna je samozřejmě vybavena několika dalekohledy a různými typy přístrojů užitečných k pozorování oblohy či vesmíru. V současnosti má od roku 1957 opticko-mechanický projekční přístroj zvaný *Zeiss Kleinplanetarium I*. Přístroj byl s odstupem času několikrát vylepšován. Nicméně i planetária musí jít s dobou, a tak v roce 2011 Hvězdárna podala žádost o podporu z fondu EU o výstavbu modernějšího planetária. Projekt byl schválen a v roce 2013 začal být i realizován.

Stavba nového planetária se realizovala v těsné blízkosti hvězdárny a držela i architektonický charakter původní stavby. Je to stavba „složená z rotačního elipsoidu posazeného na podstavu ve tvaru širokého kvádrů.“ Dle mého názoru budova může budit u člověka dojem, že se nachází v jakési sci-fy vesničce.

Nové planetárium je vybaveno několika špičkovými projektory, které mají speciální objektivy. Spolu s hvězdárnou nabízí různé programy pro školy, výstavy či expozice.¹⁴² Je také možnost absolvovat přímo v okolí hvězdárny a Nového Hradce Králové tzv. Planetární stezku, která znázorňuje model sluneční soustavy, kdy jeden metr ve stezce je jako 1 milion kilometrů ve skutečnosti. Stezka je 6,5 km dlouhá a obsahuje 13 zastávek s informační tabulí, kde člověk může nalézt zajímavosti a fakta o sluneční soustavě.¹⁴³ Další možností je absolvování Galaktické stezky, která je založená na stejném principu, ale zaměřuje se na naši Galaxii, tedy Mléčnou dráhu. Je realizovaná v měřítku 1 ku 170 miliardám a délka této naučné stezky činí 9,5km.¹⁴⁴

Hvězdárna a planetárium dnes představuje nejenom jednu z dominant Nového Hradce Králové, ale také jistě značně přispívá současným vědeckým výzkumům a bádání, a to nejen na území tohoto regionu. Je cílem nejenom školních exkurzí, ale také veřejnosti díky programům a akcím, které hvězdárna a planetárium často pořádá.

Další z dominant na novohradeckém kopci je jistě z dálky nepřehlédnutelný vodojem. Ten byl postaven v letech 1936–1937, nicméně snahy o zásobování Nového Hradce pitnou vodou byly vynaloženy už v 90. letech 18. století, kdy první návrh vypracoval šlechtic Mikuláš Kleindorf. Jeho návrh realizován nebyl, stejně tak jako další snaha v roce 1807 od podplukovníka Josefa a pana Lanera. Ti vycházeli z Kleindorfova plánu a chtěli svést vodu ze studny z pramene Rozárky. V roce 1909 proběhla další snaha z iniciativy doktora Součka a

---

¹⁴²*Projekt.* Hvězdárna a planetárium v Hradci Králové. Online [cit. 22. 4. 2021]. URL:<<http://www.planethk.cz/projekt.html>>.

¹⁴³*Planetární stezka.* Hvězdárna a planetárium v Hradci Králové. Online [cit. 22. 4. 2021]. URL:<http://www.astrohk.cz/planetarni_stezka.php>.

¹⁴⁴Tamtéž.

tehdejšího starosty Mužíka. Mužík měl v plánu použít vodu z Rozárky a zavést potrubí od středu obce, které by vedlo podél silnice. Nicméně ani tento návrh neprošel.

Situace s pitnou vodou byla v Novém Hradci špatná ještě ve 20. letech 20. století. V obci bylo pouze několik obecních studní, ale pokud bylo zrovna vydatné léto, vody byl značný nedostatek. Pokud v obci nastal požár, měla k dispozici dvě kašny, které byly naplněné dešťovou vodou. Ale i ty byly v budoucnu zrušeny, protože voda v nich zapáchala.

Situace s vodou byla tedy dost neúnosná a ve 30. letech 20. století se začal projednávat plán zřízení samostatného obecního vodovodu, na kterém se podílel stavitel František Capoušek a tehdejší starosta František Kulhánek. Stavba studny započala v roce 1933 a druhá sonda se kopala v hradeckých lesích.¹⁴⁵ Město mělo jisté výhrady k této výstavbě, které se týkaly rozpočtu a také narušení lesa. Nový Hradec Králové tedy vyjednal nové dohody o prodeji a zakoupení pozemků pro nový vodovod, který byl projektován tak, aby byla možnost se kdykoliv připojit na vodovod metujský. Finanční stránka vodojemu činila celkem 3 387 000 Kč a na výstavbu přispělo např. *ministerstvo sociální péče*, *ministerstvo zemědělství* nebo také *Zemská banka* prostřednictvím půjčky. Stavbu měla na starost firma *Drahoš, Krix, Capoušek* a první práce započaly v květnu 1936. Byl tedy vystavěn vodojem, který působí jako věž vysoká 36 metrů, na jejímž vrchu se nachází obrovský kalich. Na vrchol této věže vede 200 schodů.¹⁴⁶

Nový Hradec Králové je pokryt velkou částí lesů. A právě les je zde jedním z hlavních cílů, ať už pro sport nebo zkrátka pro trávení volného času. Sídlí zde i ředitelství Lesů ČR. Les nabízí asfaltovou cyklostezku, která vede od Lesního hřbitova (u Malšovic) k rozcestí U Dvou Šraňků. Na toto rozcestí vede i cyklostezka, která začíná na Novém Hradci kousek od ředitelství Lesů ČR, které sídlí v Přemyslově ulici. V lese je možné navštívit oboru s výběhem pro daňky, muflony a divoká prasata, ale také i stánky s rychlým občerstvením podél zmiňované cyklotrasy.

Dnes je Nový Hradec Králové vnímán spíše jako tzv. milionová čtvrť, jelikož nabízí již zmiňované možnosti, a to zejména přírodu, kterou sice v centru města Hradce Králové můžeme nalézt v podobě např. Jiráskových sadů, nicméně ne v takové míře jako nabízí Nový Hradec Králové. Je to vhodné místo pro bydlení, protože zde nic nechybí, ať už se jedná o kostely, obchody s potravinami, školu, rybníky, lesy, louky a nebo také, troufnu si říct, skvělou dostupnost do centra města díky častému spojení městské hromadné dopravy.

---

¹⁴⁵DOUBEK, Zdeněk – REZKOVÁ, Helena. *Pohled do historie Nového Hradce Králové*. 2. vyd. Vlkov, 2012. s. 62. ISBN 978-80-904449-2-8.

¹⁴⁶Tamtéž, s. 63.

4. VÝVOJ ŠKOLY OD JEJÍHO POČÁTKU DO OBDOBÍ OKUPACE

Nový Hradec vznikl v roce 1766, jak už víme, pod Nový Hradec patřily také Kluky, Lhota pod Strání, Třebeš a kopce sv. Jana. Škola, do které později docházely i děti z tohoto okolí, započala stavbu už v roce 1769 na pravé straně od kostela sv. Antonína. Ve stejné linii se školou a kostelem se nacházel i tehdejší farní dům. V této době nebylo nic neobvyklého, že právě tyto budovy se nacházely v těsné blízkosti, jelikož profesní život učitele často souvisel i s povinnostmi v kostele. Mnohdy sloužil farní dům také jako místo ke vzdělávání mládeže. V té době se jednalo i o jednu z nejnovějších staveb, která se v Novém Hradci nacházela. Škole také příslušela z jižní strany zahrada.¹⁴⁷ Hradecký stavitel František Kerner tedy vyměřil dne 19. června 1769 staveniště pro všechny budovy, které zemské gubernium nařídilo. Finanční a stavební prostředky ke stavbě získal Nový Hradec díky vyhoření Mýtského předměstí (dnešního Slezského předměstí), jelikož císař v této době přeměnil Hradec Králové v pevnost a s tím i rušil okolní předměstí. Škola byla dostavěna v roce 1772 a v tento rok zde také započalo vyučování.¹⁴⁸

V těchto letech ještě nebyla stanovena povinná vzdělávací povinnost. K tomu došlo až vydáním Tereziánského *Schulpatentu*, který vypracoval v roce 1774 zaháňský opat Ignác Felbiger. Nicméně podnět k tomuto patentu, jak již z názvu vyplývá, vydala Marie Terezie. Patent vyšel v platnost o rok později, tedy v roce 1775. Povinnou školní docházku můžeme tedy vyloučit jako jeden z hlavních důvodů k výstavbě nové školy. Děti z Nového Hradce a okolních vsí musely, pokud chtěly nebo měly potřebu se vzdělávat, docházet do školy v Hradci Králové. Nebylo tedy od věci zřídit školu v Novém Hradci a tím pádem i blíže, kam by docházely děti právě z Nového Hradce, Kluků, Třebše, Lhoty pod Strání a Kopce sv. Jana a na které by byla také zaměřena výuka.

První dosazený učitel do zdejší školy byl pan Václav Tomeš, který pocházel z Úpice. Úpice byla dříve součástí Náchodského panství. Uměl nejenom český, ale i německý jazyk a ovládal několik hudebních nástrojů, zejména kostelní varhany. Život Václava Tomeše byl spjat nejen s vyučováním na zdejší škole, ale také s místním kostelem, kde měl v kompetencích varhany a jiné hudební nástroje. Vykonával také i pohřební štoly za Nový Hradec, Kluky, Roudničku, Lhotu pod Strání, Třebeš, ale i Malšovice, Malšovu Lhotku a Svinary.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1835-1876, inv. č. 1, kn. č. 1. s. 1.

¹⁴⁸LENDEROVÁ, Milena. *Obecná a měšťanská škola Nový Hradec Králové 1791-1976*, Inventář, 1986, s. 786, ev. č. 387.

¹⁴⁹SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1835-1876, inv. č. 1, kn. č. 1. s. 2.

Počet žáků je znám k roku 1791, kdy tuto školu navštěvovalo celkem 184 žáků.¹⁵⁰ Je zřejmé, že tento počet žáků na jednoho učitele byl až příliš vysoký a za potřebí bylo ustanovit ke škole nového pomocníka. Podle školní kroniky se tomu stalo až v roce 1823.¹⁵¹

První pomocník, František Vosáhlo, pocházel ze Sobčice nedaleko Jičína. Jednou z jeho povinností bylo i natahování hodin na věži kostela sv. Antonína. Někdy bývalo zvykem, že učitel či pomocník bydleli přímo v budově školy. Bohužel konkrétní zmínky o obydlí zdejšího učitele a pomocníka v kronice nejsou zmíněné. František Vosáhlo zde působil celých pět let, tedy do roku 1828, kdy následně přestoupil jako pomocník do školy v Plotišti.¹⁵²

Za bližší zmínku nepochybně stojí učitel pan Václav Pilnáček, jelikož na škole působil celých 43 let. Pilnáček do školy nastoupil v roce 1824, tedy ve svých 24 letech. Rok poté se mu narodila 23. listopadu dcera Terezie¹⁵³ a 11. května v roce 1828 se mu narodila další dcera Františka Romana.¹⁵⁴ Z matričních záznamů též vyplývá, že jeho ženou se stala Marie, která byla dcerou mlynáře Matěje Zollmana z Trotiny nedaleko Sendražic. Václav Pilnáček si v této škole připisuje i několik zásluh.

---

¹⁵⁰LENDEROVÁ, Milena. *Obecná a měšťanská škola Nový Hradec Králové 1791-1976*, Inventář, 1986, s. 786, ev. č. 387.

¹⁵¹Údaje o dosazení prvního pomocníka se v sekundární literatuře rozcházejí. Uvádějí rok 1818, nicméně na základě zjištěných informací je pravděpodobnější rok 1823, který je uveden v pamětní knize. Pamětní kniha této školy byla založena panem Václavem Pilnáčkem, zdejším učitelem, v roce 1835, z čehož vyplývá, že byla zpočátku psána retrospektivně. K tomuto roku se váže i Guberniální nařízení o povinnosti psát kroniky, tudíž je zřejmé, že toto byl důvod k zavedení školní kroniky a tím, že byla psána zpočátku retrospektivně může dojít k nesrovnalostem. Nicméně na základě mého bádání o Václavu Pilnáčkovi, který v této škole působil jako učitel od roku 1824 po dobu 43 let, tedy do roku 1867 dle zmínky o jeho smrti v pamětní knize. Jeho úmrtí lze také dohledat ve sbírce matrik zemřelých, kde jsou údaje se smrtí shodné s údaji v kronice – zemřel 6. února 1867 v 67 letech na vodnatelnost a pochován byl 8. února téhož roku. Pilnáček v kronice tedy uvádí, že pomocník pan František Vosáhlo byl dosazen v roce 1823 a působil zde po dobu pěti let a následně přestoupil jako pomocník do Plotiště. Z toho vyplývá, že údaj o prvním pomocníkovi na této škole, který je uveden v kronice, tedy rok 1823, by mohl být pravdivý, protože pomocník na této škole působil po dobu 5 let a vezmeme-li v potaz, že Václav Pilnáček nastoupil roku 1824 musel se s pomocníkem na škole potkat.

¹⁵²SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1835-1876, inv. č. 1, kn. č. 1. s. 7.

¹⁵³SOA Zámorsk, sbírka matrik, matrika N, Nový Hradec Králové 1798-1829, sign. 116-3, fol. 322, 374. s. 322.

¹⁵⁴Tamtéž, s. 374.

Jako příklad lze uvést, že na své náklady zřídil ploty, které byly potřebné vystavět kolem školy.¹⁵⁵ Nebo také vypracoval k roku 1863 tuto učební osnovu.: „*Wýznam předmětů*

Přednášených učbozástojů dítkám IIIhé třídy školy novohradecké v roku Pá. 1863.

1. *Křesťanského katolického náboženství.*
2. *Čtení s pravidli v čtvrtém způsobu liter.*
3. *Kraso-psaní v dvojím způsobu liter., jakž k milostivému nahlednutí předloženo jest*
4. *Dobropis s pravidli a mluvnici.*
5. *Počítání z paměti (rozličným způsobem) dle čtyř početních způsobu*
6. *Počty s členkami, čtyry početní způsobove, až po třioudní počet, dle české váhy a míry.*
7. *Některé známosti z popsání českého království.*
8. *Štěpařství „Nikteré známosti o štěpařství“.*
9. *Zpěv některých školních a kostelních písní.*¹⁵⁶

Učitel Václav Pilnáček zemřel na vodnatelnost ve svých 67 letech v roce 1867.¹⁵⁷ Zmínka o jeho smrti je v kronice zapsána bohužel jen v krátkosti, vzhledem k tomu, jak dlouho ve škole působil.

Vyučování se odehrávalo stále v jedné třídě. Počty žáků na jednoho učitele či jednu třídu byl v českém školství problém na denním pořádku. Těžko si lze dnes představit jednu třídu přibližně s 60 žáky a s jedním učitelem. Škola tedy přemýšlela o dalších prostorách potřebných ke zlepšení vyučování. Postupem času v roce 1832 byla škola tedy rozšířena i o druhou třídu díky zvýšení budovy o jedno poschodí. Toho se ujal stavitel J. Dobrovský z Hradce Králové a díky příznivému počasí ještě téhož roku onu rekonstrukci dokončil.¹⁵⁸ Škola byla tak dvoutřídní až do roku 1872, kdy bylo usneseno, že se od 1. října může vyučovat i v další třídě. Z původně jednotřídní školy se tak stala škola trojtřídní a třetí třídy se ujala paní učitelka Františka Mazurová z Hoděšovic.¹⁵⁹ Nicméně tato třetí třída byla od školního roku 1873/1874 v pronajaté místnosti. Bohužel v pamětní knize záznam o tom, kde se nacházela tato pronajatá místnost, není. V této době někdy prostorově posloužil školám místní hostinec nebo byla výuka rozdělena na ranní a odpolední. Co se týče problému s kapacitou žáků, od 2. poloviny 19. století je obecně známo, že populační růst se zvyšoval, především díky vyšší porodnosti a zlepšení zdravotní péče nejenom o děti. Je logické, že se toto promítlo právě i ve školství, kdy kapacita ve třídách

---

¹⁵⁵SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1835-1876, inv. č. 1, kn. č. 1. s. 113.

¹⁵⁶Tamtéž, s. 122. Text přepsán metodou transliterace bez jakýchkoli úprav.

¹⁵⁷Tamtéž, s. 142.

¹⁵⁸Tamtéž, s. 148.

¹⁵⁹Tamtéž, s. 146.

byla častým problémem. Je potřeba říct, že tento problém s kapacitou žáků nebyl vyřešen hned. Byl to dlouhodobý problém i z hlediska toho, že s postupným vývojem školství byly kladeny také vyšší nároky na kvalitu výuky, čehož logicky nešlo dosáhnout ve třídě, která měla např. 50 a více žáků. I to byl důvod, proč škola po celou dobu své existence usilovala o rozšíření svých prostor.

V roce 1875 se třetí třída dělila na chlapeckou a dívčí, jelikož se lišil obsah výuky pro chlapce a dívky, kdy se dívky měly učit např. vaření nebo šití. Zkrátka dívka byla v 19. století brána společností spíše jako žena v domácnosti a celkově vzdělání žen nebylo v této době považované za důležité.¹⁶⁰

V 80. letech 19. století byla postavena dětská *opatrovna* hradeckým kanovníkem a kapitulním děkanem Eduardem Prašingerem. *Opatrovna* dříve sloužila dětem předškolního někdy i školního věku. Vystavěna byla v dnešní Prašingerově ulici č. p. 96. V tomto domě dnes sídlí školní družina příslušná k Novohradecké škole. Zvaná byla jako *Opatrovna Františka Josefa I.* podle čtyřicetiletého panování. Posvěcení zdejší opatrovny provedl sám Eduard Prašinger. Vyučovaly zde řádové sestry a opatrovna byla až do roku 1943 samostatnou institucí, kdy poté přešla pod vedení místní *obecné školy*.¹⁶¹

Za zmínku nepochybně stojí i to, že od 5. prosince 1904 ke škole patřil i nově zřízený *polévkový ústav*, díky němuž se chudým žákům dostávalo teplého jídla. Vaření těchto polévek se ochotně ujala paní Anna Strachotová. Paní Strachotová bývala v té době manželkou zdejšího lesníka.¹⁶² V této dobročinnosti se tehdy angažovaly převážně ženy „prestižnějších“ osob např. lékařů, nebo v našem případě žena lesníka, což také bylo přijímáno i veřejností.

Dobročinné spolky vznikaly během 19. století, díky prosazení některých zákonů zabývajících se ochranou dítěte, nicméně tyto zákony nebyly natolik dostačující, aby definovaly jasná pravidla v oblasti sociálně znevýhodněných dětí, a proto se začala utvářet i dobrovolná péče. Kromě polévkových ústavů vznikaly např. i spolky, které provozovaly prázdninové kolonie cílené na děti z měst, nebo také spolek zabývajících se chudými matkami, který jim zajišťoval jídlo a potřebné oblečení po narození dítěte.¹⁶³

Polévkové ústavy vznikaly konkrétně až na konci 19. století, kdy je v Čechách evidováno šest polévkových ústavů. Již začátkem 20. století těchto polévkových ústavů značně přibývalo. Na našem území lze rozdělit tyto ústavy ty, které zřídila obec a také je i financuje,

---

¹⁶⁰SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1835-1876, inv. č. 1, kn. č. 1. s. 155.

¹⁶¹SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2. s. 23-27.

¹⁶²SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1835-1876, inv. č. 1, kn. č. 1. s. 113. s. 107

¹⁶³LENDEROVÁ, Milena – HALÍŘOVÁ, Martina – JIRÁNEK, Tomáš. *Vše pro dítě: válečné dětství 1914-1918*. Praha: Paseka, 2015. s. 123-124. ISBN 978-80-7432-499-4.

nebo na ty, které zřídil spolek, jež musela dle svých pravidel či řádu obstarat stravování chudých žáků. Hlavním cílem polévkového ústavu bylo postarání se o chudé dítě tím, že mu byla poskytnuta teplá polévka s pečivem, zejména v zimních měsících nebo těžkých obdobích, jako byla např. válka. Teplá polévka měla samozřejmě i vliv na zdraví dítěte, jelikož zamezila podvýživě a byla tím dítěti posílena i imunita.¹⁶⁴

Během 80. let 19. století se škola rozšířila na celkem 6 tříd. Následně v 90. letech byla přistavěna další budova, ve které byl počet tříd postupně zvýšen na 10. Škola měla tedy k roku 1910 už 10 tříd a kvůli kapacitním důvodům začínala projevovat snahy o další rozšíření školních prostor. To se bohužel před 1. světovou válkou neuskutečnilo a během války tyto zájmy byly, z logických důvodů, poněkud utlumené.

Podstatná změna nastala s příchodem nové republiky *Československé*, kdy školství usilovalo o sjednocení školského systému po celém území. Za potřebí bylo např. sjednotit povinnou školní docházku po celém území, jelikož se lišila slovenská od té české. První republika přála i této škole, kdy v roce 1923 bylo povoleno z iniciativy *Zemské školní rady* otevřít zde i *měšťanskou školu*. Jenže stále pro to nebyly prostory. Stavba těchto nových prostor začala až v roce 1929 a oslavy otevření nové školy se uskutečnily 31. srpna 1930.

S příchodem okupace bylo školství, dá se říct, tak trochu utlumené. Okupanti bránili zvýšení úrovně vzdělanosti celého národa a ve školách panovaly přísné restriktce. Zvyšovaly se například počty hodin německého jazyka na úkor snižování počtu hodin v zeměpisu, dějepisu či občanské nauce, jelikož se nepřipouštělo jakéhokoliv vzdělání ve prospěch původního Československa. Naopak se kladl důraz na vše spjaté s nacistickým Německem. Nasvědčoval tomu i počet hodin německého jazyka, který byl v roce 1940 stanoven na 5 hodin týdně v každé třídě.¹⁶⁵ V roce 1942 došlo k navýšení až na 8 hodin německého jazyka týdně v každé třídě na úkor snížení zeměpisu na 1 hodinu týdně. Celkový počet hodin německého jazyka na škole za týden se tak pohyboval okolo 80 hodin.¹⁶⁶ Všichni učitelé museli v této době samozřejmě vykonávat písemné a ústní předepsané zkoušky z německého jazyka. Co se týče výzdoby tříd ve škole, musely být odevzdány např. obrazy se slovenskou a českou tematikou a pečlivě ukryty v kabinetu školy.¹⁶⁷ Ve školním roce 1944/1945 si žáci od vánočních prázdnin chodili pouze jednou týdně pro domácí úkoly, jelikož návrat do školy byl posunut na neurčito. Později se

---

¹⁶⁴HALÍŘOVÁ, Martina. Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914. Disciplinace jako součást ochrany dětství. Dizertační práce (ved. prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.) Univerzita Pardubice, 2009. s.223-224.

¹⁶⁵SOKA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, Pamětní kniha 1938-1953. inv. č. 5. kn. č. 5. s. 17.

¹⁶⁶Tamtéž, s. 42.

¹⁶⁷Tamtéž, s. 42.

ukázalo, že vyučovat se začalo až na konci května 1945 a během nepřítomnosti žáků ve škole byla obecná škola zabrána ozbrojenými silami Velkoněmecké říše.¹⁶⁸

Měšťanská škola byla v roce 1941 přeměněna z důvodu *Vládního nařízení* na školu výběrovou, což pro upřesnění platilo obecně pro všechny *měšťanské školy*. Těmto školám se začalo říkat *Hauptschule* dle německého vzoru. V období okupace díky restrikcím zde bylo omezeno vyučování, neučil se např. dějepis a také se zde učilo do prosince 1944/1945 a jako v *Obecné škole* se žáci vrátili do školy až na konci měsíce května.¹⁶⁹

Obecná škola v poválečných letech, konkrétně v roce 1948, byla přeměněna na „*Národní školu*“.¹⁷⁰ Co se týče *Měšťanské školy* byla po válce v roce 1948 přeměna na školu *střední*, ke které se v 50. letech 20. století připojila tehdejší škola *Národní*.¹⁷¹ Čili jinými slovy *obecná škola* se připojila ke škole *měšťanské*.

V dalších letech se škola potýkala spíše už se stavebními úpravami, zlepšením hygienických podmínek a lepších podmínek pro žáky ve třídách. Škola byla celkově o třech budovách a bylo potřeba podmínky týkající se hygieny či vytápění ve všech budovách sjednotit. K větším úpravám tak tedy došlo až na podzim v roce 1975, kdy postupně došlo k modernizaci všech budov. A od této poslední větší stavební úpravy slouží škola dodnes a plně vyhovuje podmínkám.¹⁷²

4.1 Školní budovy

Základní kámen je této škole připisován k roku 1769, kdy zde započala stavba první školní budovy, konkrétně v těsné blízkosti kostela sv. Antonína. Podle stabilního katastru, který je datován od roku 1824-1843, se škola nachází na travnaté parcele č. 194. Od kostela sv. Antonína je dělena silnicí č. 964 a v její těsné blízkosti se nachází zděné domy č. p. 145 a 146.¹⁷³ Umístění školy na tomto místě nedaleko kostela, a tudíž i v centru dění tehdejší doby a v centru obce, je jistě situované dobře, také vzhledem k tomu, že profese učitele v této době souvisela i s kostelními činnostmi. Dnes se tato školní budova nachází v sousedství potravin U Vejvodů a slouží třídám prvního stupně. Výstavba je připisována hradeckému staviteli Františku

---

¹⁶⁸LENDEROVÁ, Milena. *Obecná a měšťanská škola Nový Hradec Králové 1791-1976*, Inventář, 1986, s. 789, ev. č. 387.

¹⁶⁹Tamtéž, s. 790.

¹⁷⁰Tamtéž, s. 789

¹⁷¹Tamtéž, s. 791

¹⁷²Tamtéž, s. 792

¹⁷³ÚAZK, Originální mapy stabilního katastru 1: 2 880 (1824-1843) – Čechy, sign. B2/a/4C, inv. č. 4975, Nový Hradec Králové.

Kernerovi, který tuto stavbu dokončil v roce 1772.¹⁷⁴ Nejprve se jednalo pouze o jednotřídní školu. Jinak tomu nebylo až do roku 1832, kdy z kapacitních důvodů bylo za potřeby přistavět k budově ještě jedno patro navíc a rozšířit školu na dvoutřídní.¹⁷⁵

Počet žáků na kapacitu jedné třídy a počet učitelů byl v této době stěžejní problém na většině území země a novohradecká škola nebyla výjimkou. Bylo tedy nutné uvažovat o stavbě další budovy, k čemuž došlo v roce 1889. Tato nová budova se realizovala na pozemku školní zahrady hned vedle stávající budovy a byla rozšířena o čtyři třídy. K dispozici byl už i kabinet pro učitele a sborovna. Náklady na tuto novou budovu byly hrazeny ze zavedení pивní dávky.¹⁷⁶

Kvalita výše zmiňovaných prostor zdaleka nebyla na takové úrovni jako je tomu dnes. Co se týče řešení vytápění místností a tříd bylo nutné topit v kamnech, i když občas nastávala špatná situace i z nedostatku prostředků k zatápění. Ani s vodovodem to nebylo na kvalitní úrovni. Žáci zde využívaly suché toalety.

Hlavní letní prázdniny sloužily především k větším i menším úpravám školních budov. Roku 1921 bylo zapotřebí důkladně opravit střechu staré školní budovy, jelikož byla díky vnějším přírodním vlivům ve špatném až chátrajícím stavu.¹⁷⁷

V létě roku 1922 byly obě školní budovy pečlivě opraveny jak z vnitřního, tak i z vnějšího pohledu. Celkový náklad na opravu činil 7 000 Kč. Škola také nechala, firmou *Ježek Hradec Králové*, zkontrolovat kvalitu a funkčnost školních hromosvodů, aby bylo zamezeno případnému nebezpečí při vydatných bouřkách.¹⁷⁸

V roce 1923 škola usilovala o další rozšíření na své vlastní náklady o jednu další budovu. Stavba nové školní budovy se ovšem několik dalších let ještě nekonala, nicméně projekt nebyl opomenut a postupně se na budově pracovalo. Například ve dnech 12. a 13. dubna 1925 se pořádala výstava návrhů budovy obecné školy.¹⁷⁹

16. ledna v roce 1925 škola otevřela nabídky ke stavbě obecné školy. Těchto nabídek se sešlo celkem devět.¹⁸⁰

Okresní školní výbor ze dne 4. července 1927 stále naléhal na *školní radu*, aby do 31. července téhož roku sdělila přesné datum, do kterého postaví novou budovu pro obecnou školu.¹⁸¹ Přes veškerý nátlak *zemské školní rady* a *okresního školního výboru* přišla škola do

---

¹⁷⁴SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1835-1876, inv. č. 1, kn. č. 1. s. 1.

¹⁷⁵LEHKÁ, Jolana - CVRČEK, Petr. Základní škola Nový Hradec Králové Almanach k 75. výročí otevření nové školy. 2004-2005. s. 4.

¹⁷⁶SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2. s. 27.

¹⁷⁷Tamtéž, s. 154.

¹⁷⁸Tamtéž, s. 158.

¹⁷⁹Tamtéž, s. 174.

¹⁸⁰Tamtéž, s. 179.

¹⁸¹Tamtéž, s. 193.

fáze, kdy byla vypsána soutěž na zadání stavby obecné školy. Byl přijat stavební návrh Františka Černého z Hradce Králové a stavba byla zadána místnímu staviteli Josefu Michkovi. Obec poté žádala *zemský správní výbor* o příspěvek z vyrovnávacího fondu. Tento žádaný příspěvek byl bohužel odepřen z důvodu, „že by obec zavedla všechny možné dávky, kterými by se úrok z vypůjčeného obnosu (1 mil. Kč) kryl.“ *Zemský správní výbor* tedy nařídil oddálení stavby obecné školy. Obec žádala, podle rady *okresního školního výboru*, *zemský správní výbor* o odvolání onoho oddálení stavby.¹⁸²

Zahájení stavby tak konečně započalo ve školním roce 1928/1929 a realizovala se v dnešní Pešínově ulici, kde škola stojí dodnes. Vše nasvědčuje i tomu, že škola se snažila situovat veškeré stavební projekty ve své těsné blízkosti, aby tak byl zachován objekt i z praktického hlediska. Ze všeho nejdříve bylo zapotřebí vystěhovat místní nájemníky z Krestova pozemku, který škola zakoupila už v roce 1924 za 52 000 Kč¹⁸³, jelikož se musely zbourat dva domky, č. p.145 a 146, které na tomto pozemku stály. To započalo již v listopadu, kdy byl zbourán jeden ze dvou domů. Druhý dům zbourán být nemohl, jelikož se nepodařilo tak rychle nájemníky vystěhovat.¹⁸⁴ Krutá zima stavbu trochu pozdržela, ale vše bylo napraveno již v březnu, kdy se konečně podařilo zbourat druhý dům, a 5. dubna byly zahájeny první výkopy.¹⁸⁵

Suterén (*viz příloha č. 1*) byl vybaven chlapeckými a dívčími toaletami, nacházely se zde i dvě místnosti, které sloužily jako šatna, k dispozici byly i sprchy s prádelnou, nechyběla ani cvičná kuchyň s místností pro náčiní, místnost s náradím, zázemí pro školníka a nechyběla zde ani tělocvična.

V přízemí (*viz příloha č. 2*) byly vystavěny tři učebny, zázemí pro učitele v podobě sborovny, místnost pro ředitele, samozřejmě byly také chlapecké a dívčí toalety a nakonec i tělocvična s šatnou.

V patře (*viz příloha č. 3*) se nacházely tři učebny, chlapecké a dívčí toalety, dva kabiny, dílna dívek a hala se vstupem na balkón. Nad patrem se nacházel už jen krov (*viz příloha č. 4*).

K dispozici je i náhled na plán průřezu školy (*viz příloha č. 5*), kde je k nahlédnutí schodišťové uspořádání mezi patry a také plán vnějšího pohledu z ulice na školu (*viz příloha č. 6*), kde můžeme vidět, jakým způsobem je řešen vchod do školy přímo z ulice,

---

¹⁸²SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2. s. 197.

¹⁸³Tamtéž, s. 171.

¹⁸⁴Tamtéž, s. 202.

¹⁸⁵Tamtéž, s. 206-207.

jak je řešen již zmiňovaný balkón, který se nacházel přímo nad vchodem do školní budovy, a uspořádání oken.

Z předního pohledu na budovu se nachází vysunutý vstup a tehdejší malá špaletová okna. Přelom moderny jasně charakterizují okenní římsy, kde už nebyly zřízeny nadokenní římsy a pilastry, jako tomu bylo dříve. Na první pohled jistě zaujme i osová symetrie. (viz příloha č. 7)

Škole stále sloužily i předchozí dvě budovy, nicméně tato budova byla oproti starším budovám moderní či až nadčasová. Co se týče vnitřních prostor byly kvalitnější už kvůli zavedenému vodovodu a ústřednímu topení, což jistě hrálo v prospěch hygieny žáků a teplého zázemí i co se v zimních dnech týče a zamezovalo to zrušení výuky kvůli nedostatku optopu.

Pohled na zadní stranu školy je vyobrazen z dnešní školní zahrady a dvoru. Nachází se zde další vstup do školní budovy a spousta oken. Okna mohla být takto řešena i z důvodu, že jsou směřována na jižní stranu, kam většinu dne svítí slunce a žáci tak měli lepší podmínky pro výuku. (viz příloha. č. 8)

Slavnostní otevření nové školní budovy pořádala *Místní školní rada* 30. a 31. srpna 1930. Na sobotu 30. srpna byla připravena v místní Sokolovně školní akademie, kde byl připraven program novohradeckými kantory.¹⁸⁶ U hlavního vchodu do nové školy byla zřízena pamětní deska s nápisem: „*Tato škola byla vystavěna v roce 1930 v jubilejním roce 80. narozenin prvního prezidenta Československé republiky T. G. Masaryka.*“ Tuto desku zhotovil sochař Samek z Hradce Králové.¹⁸⁷

Kolaudace byla učiněna koncem prázdnin komisí, která se skládala ze zástupců obce, *místní školní rady* a *okresního úřadu*. O této kolaudaci byl sepsán protokol, který se uložil u obecního úřadu. Celkové náklady za novou školu činily 1 096 012 07 Kč.¹⁸⁸

Tato nová školní budova byla na dobu, ve které byla realizována, velice moderní. Jak je již výše zmíněno bylo zde zřízeno ústřední topení a vodovod, což jistě zlepšilo jak hygienické podmínky, tak i podmínky ve třídách díky ústřednímu topení.

Prameny k dějinám školy nás rovněž informují o nutnosti provádět běžné práce na údržbě budovy v následujících letech. Jako příklad lze uvést školní rok 1936/1937, kdy byl obnoven nátěr školního plotu, skříní i oken.¹⁸⁹ V srpnu téhož školního roku se malovalo, byla opravena terasa, chodby a schody ve starší budově. Do této budovy byla zavedena i pitná voda.

---

¹⁸⁶SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2. s. 220.

¹⁸⁷Tamtéž, s. 228.

¹⁸⁸Tamtéž, s. 238.

¹⁸⁹SOKA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1936-1940, inv. č. 3, kn. č. 3, s. 7.

Obě budovy byly spojeny díky pískovcovému chodníku. Do jedné z tříd byly obstarány stáložární kamna a do nové budovy udělány dva otvory do komínů. Vyčištěny a opraveny byly žlaby starých budov.¹⁹⁰

5. OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY V NOVOHRADECKÉ ŠKOLE – OSLAVY NOVÉHO STÁTU

Prvorepublikové školství se obecně soustředilo na novou vzdělávací náplň škol, výrazné snahy ve změnách se projevily zejména ve sjednocení českých vyučovacích osnov s těmi slovenskými. Řešily se také otázky v problematice národnosti, jelikož na českém území se hodně poněmčovalo a na Slovensku převládala silná maďarizace. Nový stát chtěl také umožnit vzdělání všem dětem bez ohledu na společenskou vrstvu, menšinu či náboženské vyznání a umožnit jim snadnější přestup na další školy.

Tento státní převrat byl, dle dochovaných záznamů v pamětní knize, nepochybně zaznamenán i na zdejší novohradecké škole. V den vzniku *Československa*, tedy 28. října 1918, je v pamětní knize zapsána pouze krátká zmínka o tomto převratu, nicméně tzv. *oslava svobody*, jak je zde zmíněno, se konala 8. listopadu 1918. Podle záznamu byl tehdejší prezident Tomáš G. Masaryk vnímán spolu s Evardem Benešem a Milanem Rastislavem Štefánikem jako přispívatel a dobrodince naší země. Zmíněn je i tehdejší americký prezident Woodrow Wilson, který přispěl k osamostatnění národů prostřednictvím jeho čtrnácti body, mezi nimiž bylo definováno právo národů na sebeurčení. Oslava probíhala ve vyklizené a příslušně ozdobené třídě, kde samozřejmě dominoval Masarykův portrét. Na programu této slavnosti se podílela veškerá školní mládež spolu s řídicím učitelem V. Machkem a dalšími kantory, kteří v této škole působili. Program byl zahájen projevem pana ředitele Machka, následně se slova ujali žáci školy, kteří recitovali básně a celý program byl slavnostně zakončen zazpíváním národních hymen *Kde domov můj* a *Nad Tatrou sa blýská*.

V této době byl Tomáš G. Masaryk, na základě dochovaných záznamů z pamětní knihy, vnímán jako náš: „*tatíček prezident*“, který se zasloužil o náš národ, což byla nepochybně pravda. Pokud by nebyl důrazný politik, jistě by těžko něčeho takového dosáhl. Škola si připomínala i jeho narozeniny prostřednictvím oslav, zpěvu a projevů o jeho životě, které pořádali učitelé a děti na zdejší škole.¹⁹¹ Nicméně ne vše bylo tak dokonalé, jak se může zdát z pohledu dnešní doby, jelikož tato doba má tendence si období první republiky jistým

¹⁹⁰SOKA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1936-1940, inv. č. 3, kn. č. 3. s. 16.

¹⁹¹SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2. s. 143.

způsobem idealizovat. Ačkoliv jsme byli národ Čechoslováků, problémy v otázce národnostních menšin zde nevymizely. V pohraničí českého území stále žilo mnoho Němců, kterých bylo v té době dokonce i více než samotných Slováků a na území Slovenska bylo také mnoho menšin, i když ne až v takové míře jako Němců. Je také třeba si uvědomit, že princip sebeurčení národů byl vnesen do politiky, kde dříve nebyl, a poměry v tehdejší monarchii se v době nástupu Karla I. na trůn začínaly značně uvolňovat. Monarchii upadala ochranná role pro své jednotlivé národy a panovník už neměl mezi lidmi důvěru, a tudíž nové politické zřízení národů mohlo v lidech vyvolávat jisté nadšení a tím i upozadit některé problémy související s dobou.

5.1 Pedagogové a jejich činnost

Prvorepublikové snahy sjednocování se projevily i ve sféře českého a slovenského učitelstva. Podařilo se dokonce jakýmsi způsobem pozdvihnout učitelskou profesi díky sjednocení platů s platy úředními, o čemž svědčí i zmínka v pamětní knize, kde je tento požadavek ke sjednocení platů pouze v krátkosti zmíněný.¹⁹² Úsilí učitelů se soustřeďovalo zejména na důležitost školy v důsledku nové demokratické společnosti. Vzdělávání učitelů na vysoké škole, které v té době trvalo dva roky, bylo společností plně podporováno.¹⁹³ Proces profesionalizace učitelské profese byl tedy na dobré cestě a učitel se do budoucna mohl stát větší autoritou a vzorem nejen pro mládež.

Důležitost školy a celkového vzdělání v nové demokratické republice učitelům lhostejná nebyla. Byli si vědomi toho, že je potřeba z žáků vychovat generaci, která nadále bude přispívat našemu národu. Toto bylo často zdůrazňováno i v projevech různých akcí školy. Jako konkrétní příklad mohu uvést třeba výročí první republiky, které se konalo v místní Sokolovně již od osmé hodiny ranní. Ředitel školy se tehdy ujal proslovu, kde v krátkosti zmínil dějiny od doby habsburské, tedy od roku 1526, kdy nastoupil na trůn Ferdinand Habsburský, dále se pak ředitel školy soustřeďoval na tehdejší současnost, kde, jak je v pamětní knize zaznamenáno, hovořil takto: „*Všecku naději vkládáme v naši mládež, aby se ctí vybuďovala a k slávě českého jména dokončila to, k čemu otcové její položili základy. Blaho národa závisí v prvé řadě od zdatné a vzdělané mládeže.*“¹⁹⁴ Dalším příkladem těchto učitelských snah jsou také třídní

---

¹⁹²SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2. s. 146.

¹⁹³KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana - PÁNKOVÁ, Markéta ed. "Národní" školství za první Československé republiky. Praha: Academia, 2018. První republika. s. 43-47. ISBN 978-80-200-2891-4.

¹⁹⁴SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2. s. 146.

schůze učitelů s rodiči, kde ředitel školy vyzdvihoval důležitost školního vyučování a výchování mládeže, které je důležité pro náš národ do budoucna.¹⁹⁵

Nejenom, že učitelé poctivě vedli průběh vyučování, ačkoliv stále jim byly tyto snahy znemožňovány hojným počtem žáků v jedné třídě, kdy například ve školním roce 1923/1924 bylo v jedné třídě až 57 žáků a v dalších třídách se žáků pohybovalo průměrně v rozmezí 40- 50 žáků celkem.¹⁹⁶ To se jistým způsobem mohlo podepsat na kvalitě výuky z hlediska toho, že se učitel nemohl věnovat úplně všem žákům stejnoměrně, nebo se to také mohlo projevit v narušování hodiny ze strany žáků. Náplní pedagogů bylo také pořádání školních akademií, besídek, přednášek či připomínání si našich českých osobností, které se zasloužily o náš národ ať už ve sféře politické, vědecké či literární a jiných. Např. připomínka 324. narozenin Jana Amose Komenského byla konaná 28. března 1921 prostřednictvím přednášky o jeho životě a zásluhách pořádané školou i pro širší veřejnost.¹⁹⁷ V zimních měsících mnohdy narušovalo vyučování i neplánované uzavření školy kvůli nedostatku topiva, o čemž nás rovněž informují záznamy z pamětní knihy, např. ze školního roku 1918/1919, kdy bylo vyučování narušeno od 18. ledna do 3. února.¹⁹⁸

Co se týká průběhu vyučování v konkrétních hodinách a předmětech, o tom nás bohužel pamětní kniha neinformuje. Lze se domnívat, že tím, jak učitelé usilovali o budoucnost další generace pro náš národ, jak lze z pamětní knihy dedukovat, tak přistupovali ke své profesi velice zodpovědně, chtěli jistě působit pro žáky jako jakási autorita a vzor. Pedagogové také dbali na to, aby se žáci chovali mimo školu ukázněně i v době letních prázdnin, o čemž svědčí každoroční záznamy o ukončení školního roku a o proslovy učitelů k žactvu.¹⁹⁹ Tehdejšímu učiteli jistě nedělalo problém napomenout neukázněného žáka i mimo školní prostory v případě, že byl přistižen při nějaké nepravosti.

5.2 Žáci

Pamětní kniha školy si pečlivě vedla v období první republiky každoroční počty chlapců a dívek docházejících do zdejší školy. Souhrnný přehled počtu žáků z jednotlivých školních roků jsem vytvořila k nahlédnutí v tabulce (*viz příloha č. 9*). Z tabulky můžeme vyčíst, že se v průběhu těchto let nestaly žádné extrémní výkyvy, co se celkového počtu žactva týče.

---

¹⁹⁵SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2, s. 148.

¹⁹⁶Tamtéž, s. 164.

¹⁹⁷Tamtéž, s. 157.

¹⁹⁸Tamtéž, s. 142.

¹⁹⁹Tamtéž, s. 154.

Můžeme si ale všimnout mírného klesání v celkovém počtu žactva od školního roku 1917/1918 do školního roku 1937/1938.

Škola si poctivě všímala i zdravotního stavu jak žáků, tak i učitelů, a vedla o nich záznamy v pamětní knize, i když jen v krátkosti. Z počátků první republiky nebyl zdravotní stav žactva, podle dochovaných záznamů, až tak špatný. V průběhu let se konala hromadná očkování, aby se nemocem, jako jsou např. plané neštovice, předcházelo. Tato očkování podstupovali nejenom žáci, ale i učitelé. Konkrétně ve školním roce 1920/1921 přeočkoval obvodní lékař postupně jak žáky, tak i celé obyvatelstvo Nového Hradce kvůli jednomu případu planých neštovic.²⁰⁰ Nicméně, ne vždy byl zdravotní stav žáků a učitelů ideální, což se samozřejmě poté odrazilo i na prospěchu a docházce žáků do školy. Školní rok 1928/1929 byl postihnut hromadnou chřipkovou epidemií a horečkami, potvrzeno bylo i několik případů neštovic, a dokonce i dva případy záškrtu.²⁰¹ Je tedy možné vydedukovat, že mírný pokles žáků dle tabulky mohly zapříčinit některé vyskytující se nemoci. Od školního roku 1924/1925 byli žáci této školy nově pojištěni proti úrazu u *První Pražské pojišťovny* díky nákladům *místní školní rady*.²⁰²

Sociální poměry žáků v této době nebyly vůbec na dobré úrovni. Prostředí, ve kterém děti žily, bylo často velmi nedostačující. Některé děti byly zvyklé se potulovat po venku, jelikož nad nimi nevládl žádný dozor. Byty a domy některých rodin nebyly na dostačující úrovni a rozhodně nevypovídaly o čistotném životě vzhledem k zevnějšku dětí, které docházely do zdejší školy. Dokonce byl i případ, kdy rodina bydlela ve starém železničním vagonu v Klukách. Nicméně tato bytová tíseň se touto dobou začínala řešit díky výstavbě nových domů.²⁰³

Žáci se věnovali předmětům jako např. občanská nauka, ruční práce výchovné, které byly pro chlapce, dále pak ruční práce ženské spojené s naukou o domácím hospodářství, náboženství, dějepis, zeměpis. Často byly žákům připomínány naše osobnosti, které se něčím zasloužily našemu státu, např. v oblasti vědy či literatury. Například u 50. výročí úmrtí Františka Palackého bylo žákům doporučováno přečtení si jeho díla *Dějiny národa českého*.²⁰⁴ Tyto časté proslovy měly u žáků budovat jistou úctu k osobnostem.

Žákům bylo vyučování někdy zpříjemňováno různými besídkami, akademiemi, na kterých se podíleli spolu s vyučujícími, nebo třeba i mikulášskou nadílkou. Při vánočních

---

²⁰⁰SOKa HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2. s. 156.

²⁰¹Tamtéž, s. 209.

²⁰²Tamtéž, s. 171.

²⁰³Tamtéž, s. 183.

²⁰⁴Tamtéž, s. 181-182.

besídkách si žáci mohli vystrojit stromky, které dostali darem od lesního úřadu, a výuku si odlehčili zpíváním vánočních koled nebo recitací básní. Často právě díky akcím, které děti s pedagogy chystaly pro veřejnost, mohly výtěžek z těchto akcí použít na různé potřeby pro školu, ať už to byly knihy, učebnice, nebo výukové pomůcky, kterých bylo nedostatek, na což rodiny často neměly finance. Pro odlehčení vyučování jezdili žáci vlakem na výlety, např. do Krkonoš, na Potštejn a do Litic nad Orlicí nebo i do Kutné Hory. Případně i chodili na vycházky do okolí, třeba ke splavu do Opatovic nebo i na Kunětickou Horu.

5.3 Veřejné akce a slavnosti pořádané školou

V této době jistě bylo pro školu velkou událostí a potěšením, že sem zavítal na návštěvu 24. května 1929 i samotný prezident Tomáš G. Masaryk spolu s ministerským předsedou panem Františkem Udržalem. Tato událost je v pamětní knize líčena, oproti jiným záznamům, velice podrobně a ze čtení je znát, s jakým nadšením a hrdostí byly tyto řádky psány.

Jednalo se o jeho poslední oficiální návštěvu města Hradce Králové. Masaryk sem přijížděl z Pardubicka, kde se v Dolní Rověni zdržel na noc na statku ministerského předsedy Udržala. Druhý den jeho cesta vedla do Holic, dále přes Chvojenec a Býšť, kde se neplánovaně zdržel asi na hodinu a půl a pozdravil se s místními občany. Z Býště už pak pokračoval právě na Nový Hradec.²⁰⁵

Přípravy na příjezd prezidenta do novohradecké školy probíhaly velice pečlivě. Pomáhal prakticky každý, kdo mohl. Školní budova se ozdobila věnci, které upletli žáci, k výzdobě také posloužily různé prapory a pentle. Na vrátkách u vstupu do školy byla umístěna standarta s nápisem: „*Pravda vítězí*“ a u silnice se tyčila slavobrána, na které bylo napsáno: „*Vítej nám, tatíčku náš*“. Prezidenta Masaryka radostně uvítaly děti v krojích a předaly mu květiny. Dle záznamu v pamětní kronice působil Masaryk na okolí velmi vřele, krátkou procházkou špalírem umožnil všem přítomným, aby měli šanci ho vidět. Jeho návštěva mu byla opětována nadšeným máváním a pozdravy.²⁰⁶

Masaryk následně pokračoval do Hradce Králové, kde ho uvítal tehdejší starosta František Ulrich. Všechny přípravy měly pevný řád a vše působilo velmi oficiálně. Poté se společně uchýlili ke kratší procházce městem. Procházeli například Mánesovou ulicí, Střeleckou, Ulrichovo náměstím až ke škole v Lipkách, kde byl přivítán místním žactvem.

---

²⁰⁵*Hradec Králové návštěvy města*. Po stopách T. G. Masaryka. Online [cit. 15. 6. 2021]. URL:<<http://tg-masaryk.cz/mapa/index.jsp?id=147&misto=Navstevy->>.

²⁰⁶SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2. s. 203.

Prezident měl čas navštívit i místní všeobecnou veřejnou nemocnici, nicméně už mu nezbývalo tolik času, aby zavítal i dovnitř. Zde jeho návštěva našeho města končila a vydal se směrem do Kuklen na Nechanice, dále potom přes Kobylice, Nový Bydžov, Poděbrady až do Prahy.²⁰⁷

Pro místní občany toto byla nepochybně velká událost vzhledem k tomu, jak si tenkrát vážili prezidenta Masaryka, každým rokem si připomínali jeho narozeniny, jeho život a všechno, čím se pro náš národ zasloužil.

Projevy festivity v době monarchie nejsou z pamětní knihy tak patrné v porovnání s obdobím od roku 1918. Příčinou je jistě kult osobnosti, který se v této době začal utvářet. Vznikl nový stát – tedy nové politické uspořádání a lidé automaticky očekávali změnu k lepšímu. Tím, že v uspořádání nového státu se nejvíce angažoval právě Tomáš G. Masaryk, tak se logicky veškerá glorifikace ubírala jeho směrem.

Další velkou událostí pro školu jistě bylo otevření nové školy a následná akce, která se konala ve dvou dnech, a to 30. a 31. srpna 1930.

Program začal 30. srpna v osm hodin večer v místní sokolovně. Vstupné na tuto slavnost se vybíralo 3 Kč za osobu a posloužilo opět potřebám školy konkrétně v tomto případě na doplnění kabinetu. Program byl složený jak z přednesů a recitací místního žactva, tak i učitelstva a zkušených virtuózů, jako byl např. Karel Hršel – virtuóz a profesor hry na housle. Kromě recitací a proslovů zde zazněl např. W. A. Mozart. *Koncert G dur č. 3*, nebo i Antonín Dvořák – *Biblické písně*, sólový zpěv za doprovodu klavíru.

Druhý den začínala slavnost ve dvě hodiny odpoledne. Promluvil místní starosta František Kulhánek nebo také okresní školní inspektor pan Jindřich Štála. Následoval hudební program, recitace a zpěv. A poté průvod ke škole a samotné předání nové školní budovy s následnou prohlídkou školy pro veřejnost. Plány této budovy jsou k nahlédnutí v přílohách a popis plánů je již uveden v kapitole 4.1 *Školní budovy*.²⁰⁸

O tom, jaká velkolepá a povedená událost to byla svědčí i dochované výstřižky článků z novin, které jsou v pamětní knize vlepeny. Články vyzdvihují hlavně to, jak byla budova vystavěna v moderním stylu a působila velkolepě. Program slavnosti je také hodnocen velmi pozitivně a vkusně s dostatečnou mírou uměleckých doprovodných představení. Na základě proslovů a článků k nové škole vnímali občané tento počín jako: „*pýchu ušlechtilého místního*

---

²⁰⁷*Hradec Králové návštěvy města*. Po stopách T. G. Masaryka. Online [cit. 15. 6. 2021]. URL:<<http://tg-masaryk.cz/mapa/index.jsp?id=147&misto=Navstevy->>.

²⁰⁸SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2. s. 220.

patriotismu“, který se jim v budoucnu vrátí ve formě dobře vzdělané mládeže, o čemž svědčí i věta: „*Je to výhodně uložený kapitál, jenž se jistě mnohokrát vrátí s bohatými úroky.*“²⁰⁹

Tato budova jistě byla krokem k lepšímu. Byly umožněny nové prostory k vyučování a jistě tak o něco málo mohla pomoci v problematice stísněných prostor pro velký počet žáků. Oslavy s touto budovou spojené byly jistě uzpůsobené i době, ve které se toto odehrávalo. Ze záznamů z pamětní knihy obecně vyplývá, že byli hrdí na nový národ a na vše, čemu se Masaryk zasloužil v náš prospěch, také na naše významné osobnosti, jako jsou například *František Palacký* nebo také *Karel Havlíček Borovský* a kteří, jak již dnes víme, byli v budoucnu zařazeni mezi zakázanou literaturu. Nový demokratický stát vnímali jako úspěch a krok pro naši budoucnost. K tomu tak přistupovali i pedagogové, kteří se snažili vzdělat schopnou mládež, která by v těchto stopách nadále pokračovala.

---

²⁰⁹SOKA HK, Fond Základní devítiletá škola NHK, Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2. s. 222.

6. OBDOBÍ OKUPACE V NOVOHRADECKÉ ŠKOLE

Okupace a celkově období 2. světové války do školství zasáhly znatelně více než události v období první republiky. Veškeré snahy vychovávání mládeže ve prospěch demokratického státu zde skončily. Snahy okupantů též směřovaly do sfér školství, nicméně ne tak, jak bychom nejspíš chtěli. Byl zde účel přetvořit, nebo nějakým způsobem převychovat mládež ke germanizaci a příslušné politické ideologii této doby, což se projevovalo zejména v potlačování národního a demokratického vědomí. Kupříkladu v záznamech z pamětní knihy tohoto období nenalezneme žádné zmínky o připomenutí výročí úmrtí Františka Palackého, jako tomu bylo v záznamech z první republiky. To vše jistě vedlo i ke změně postoje pedagogů k výuce. Projevy nadšení z demokratického národa výrazně utichly a své názory a projevy museli jistým způsobem potlačit. Obsah výuky se také začal značně lišit. Přibývaly hodiny německého jazyka na úkor úbytku hodin dějepisu či zeměpisu, jelikož žáci byli vedení k protektorátnímu vlastenectví. Také byl kladen důraz na tělovýchovu, protože fyzická zdatnost byla potřebná případně pro budoucího vojáka a také proto, že nacisté uznávali antické přesvědčení *Kalokagathia*.²¹⁰

K pramenům této doby je potřeba přistupovat s nadhledem či odstupem, jelikož je zřejmé, že jsou podřízeny době, ve které se vše odehrávalo. Je také zřejmé, že ne každý s tím, co se odehrávalo v této době, souhlasil, ale své názory a myšlenky musel v těchto záznamech, ale i celkově v běžném životě potlačit.

O *Mnichovské dohodě*, kde jednaly státy Anglie, Francie, Itálie a Německo tzv. „o nás, bez nás“, také o vyhlášení Slovenského samostatného státu a o předání českého národa do rukou Vůdce Německé říše, nás záznam z pamětní knihy samozřejmě informuje, nicméně je to psáno výčtem informací a událostí, které se staly a působí to odměřeně a možná trochu odevzdaně našemu osudu.²¹¹

Dobrym příkladem toho, že zápisy v pamětní knize jsou přizpůsobeny době, v níž se odehrávají, případně podléhají cenzuře, je připomínka prvního výročí Protektorátu Čechy a Morava, kde je zmíněno: „*V tomto výročí musí si každý člen našeho národa tudíž uvědomiti nejen, že český národ byl uchráněn velké katastrofy, ale že v novém státoprávním poměru může*

---

²¹⁰Kalokagathia – antické řecké přesvědčení, vyváženost rozvoje ducha a fyzická. Kladli důraz na harmonii tělesné a duševní krásy, že jedině, co je dobré, může být zároveň i krásné.

²¹¹SOKA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, Pamětní kniha 1936-1940, inv. č. 3, kn. č. 3. s. 35.

dospěti ke klidnému a úspěšnému životu.“²¹² Je tudíž třeba brát v úvahu, že ne vše bylo vnímáno tak, jak bylo líčeno v pamětní knize. Vezmeme-li také v úvahu, že v období první republiky byl demokratický stát oslavován, proč by tedy měli být teď všichni spokojeni s tím, že jsme pod protektorátní správou?

6.1 Pedagogové a jejich činnost

S příchodem 15. března 1939 museli pedagogové zcela změnit svůj přístup k výuce. Jejich náplní bylo hlavně, aby dbali na výchovu a výuku žáků ve prospěch nových politických poměrů v zemi. Škola musela projevovat úctu k Vůdci a loajalitu vůči nacistické ideologii a to vše se mělo samozřejmě aplikovat i do náplně obsahu vyučovacích hodin. Vše, co by nasvědčovalo sympatiím k první republice, mělo být zcela potlačeno jak ze strany učitelů, tak i ze strany žáků (v tomto případě spíše starších žáků, kteří měli o politickém dění širší povědomí).

Nejenom, že loajalita vůči režimu se projevovala ve výuce, ale projevovala se také v připomínání si oslav výročí zřízení Protektorátu Čechy a Morava a také oslavami narozenin *Říšského protektora* Adolfa Hitlera. Dosavadní svátky jako byly 28. říjen a 7. březen byly tedy nahrazeny 15. březnem a 20. dubnem. Učitelé v těchto dnech dostali předem připravený proslav, který přednesli žákům. Den byl vždy doprovázen malou oslavou a následným školním volnem.²¹³

V důsledku velkého důrazu na vyučování německého jazyka v tomto období museli učitelé, nejenom v Novém Hradci, ale i po celém území Protektorátu vykonávat písemné i ústní zkoušky z německého jazyka. Tyto zkoušky se také týkaly zaměstnanců protektorátních úřadů. Novohradečtí učitelé tyto zkoušky vykonali úspěšně, o čemž nás prameny informují,²¹⁴ nicméně pokud učitel tyto zkoušky nezvládl, mohlo to vést až ke konci kariéry pedagoga nebo v lepším případě byli vyloučeni z platového postupu a povyšování, dokud danou zkoušku úspěšně nesloží.

Další povinností pedagogů této doby bylo vypomáhání na příslušných úřadech a nebo také totální nasazení ve vojenském výkonu, takže bylo běžné, že učitel opustil školu kvůli

---

²¹²SOKA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, Pamětní kniha 1936-1940, inv. č. 3, kn. č. 3, s. 55.

²¹³SOKA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, Pamětní kniha 1940-1950, inv. č. 4, kn. č. 4, s. 7.

²¹⁴Tamtéž, s. 31.

výkonu v armádě a musel být nahrazen novým učitelem. Učitelé z Nového Hradce vypomáhali ob týden na lesnickém úřadu a také v elektrickém podniku.

Na pedagogy byl jistě vyvíjen velký tlak, jelikož se od nich požadovalo, aby začali transformovat novou mládež ve prospěch říšských myšlenek, což byl také jeden z hlavních cílů nacistů. Žáci tak byli vedeni k tomu, že vše proněmecké je ve prospěch jejich národa, tedy Protektorátu Čechy a Morava, který je součástí Velkoněmecké říše. Jistě také záleželo i z velké části na charakteru pedagoga, jak daleko je ochotný v tomto šíření říšské ideologie zajít.

6.2 Průběh výuky, třída, škola a žáci

Nacistické snahy v oblasti výuky se projeví samozřejmě i v novohradecké škole. Pamětní kniha školy nás po celé období okupace, Protektorátu Čechy a Morava a období 2. světové války informuje o změnách ve školním zákonodárství skrze vládní nařízení formou strohého výčtu. Například *vládní nařízení z 25. ledna 1940 o vyučování německého jazyka na obecných školách*.²¹⁵ Hodiny německého jazyka byly „problém“ po celé toto období. Neustále docházelo k navyšování výuky v německém jazyce. Většinou se to promítlo na úkor úbytku jiných předmětů, zejména dějepisu a zeměpisu, nicméně o tom, kde se ubíralo v hodinách ve prospěch němčiny, nás pamětní kniha samozřejmě vzhledem k období neinformuje. Pro porovnání ve školním roce 1940/1941 se vyučovala němčina 8 hodin týdně ve čtyřech třídách²¹⁶ a v následujícím školním roce 1941/1942 už byl tento počet zvýšen na 21 hodin týdně ve čtyřech třídách.²¹⁷ Nebo kupříkladu *Výnosem ministerstva školství 31. VIII. 42 č. 90.365/42 II./2*²¹⁸ se nařizovalo, aby veškeré vyučování bylo prohloubeno v duchu velkoněmecké říše, což se také jistě promítlo právě v předmětech jako byl zeměpis, kde byl kladen důraz na vyučování hlavně německé říše z geografického hlediska a pak až na Evropu jako takovou.

O tom, aby žáci měli alespoň nějaké povědomí o průběhu války, hlavně tedy o úspěších německé armády, začala škola odebírat válečný časopis s názvem *Die Wehrmacht*, který byl žákům běžně dostupný v prostorách školy – na skříních či na chodbách.²¹⁹ Toto byl jistě nástroj nacistické propagandy, která byla situována do školství, a byl to prostředek, který měl podpořit u žáka myšlení v říšském duchu.

---

²¹⁵SOKA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, Pamětní kniha 1940-1950. inv. č. 4. kn. č. 4. s. 9.

²¹⁶Tamtéž, s. 4.

²¹⁷Tamtéž, s. 17.

²¹⁸Tamtéž, s. 32.

²¹⁹Tamtéž, s. 33.

Ohledně žáků nás dochované prameny novohradecké školy z tohoto období informují minimálně. Z větší části eviduje pouze celkové počty chlapců a dívek, které jsem obsáhla z tohoto období do tabulky (viz příloha č.10). A také eviduje zdravotní stav žactva, který celkově nebyl špatný, až na pár případů záškrtu, spály, chřipky a angíny.²²⁰ Pouze ve školním roce bylo zaznamenáno úmrtí dvou žákyň, kdy v jednom případě šlo o zápal mozkových blan a v druhém případě nešťastnou srážku s nákladním autem.²²¹ Ve výuce byli žáci vedeni k říšským myšlenkám a také všemu, co s tím souviselo. Běžné bylo, že v období války museli žáci sbírat léčivé byliny jako například semena lopuchu, šípek a také se měl třídit odpad – papír, hadry, guma, barevné kovy a sklo.

Co se týká narušování výuky, škola se toto snažila co nejvíce eliminovat, proto i školní rozhlas používala minimálně právě proto, aby vyučování bylo narušováno co nejméně. Rozhlas byl využíván pouze pro předání důležitých informací případně k proslovům k žákům. K častému narušování výuky docházelo totiž právě kvůli leteckým poplachům. Protiletecká ochrana na škole probíhala tak, že policejní stanice musela školu informovat o nebezpečí co nejvíce s předstihem, jelikož škola neměla dostatečné prostory pro úkryt všech žáků a musela tedy žáky poslat okamžitě domů. Letecké nebezpečí se ve škole ohlašovalo zvonem, který byl k tomu určen, a žáci museli školu opustit nejdéle do tří minut. V prostorách školy zůstávali pouze učitelé, kteří otvírali okna. V teplých měsících byla vnitřní okna zcela vysazená a uschovaná v suterénu školy. Bylo to z toho důvodu, aby nedošlo k rozbití či popraskání při leteckém útoku.²²² Zde bylo důležité, aby toto ohlášení nebezpečí dostala škola opravdu včas, jelikož děti do této školy docházely i z Roudničky nebo Třebše, což není zrovna blízká vzdálenost (cca 30 minut chůze) v případě ohrožení života.

Záznamy z pamětní knihy nás v této době vůbec neinformují o nějakých mimoškolních aktivitách či výletech, i když vzhledem k době jistě výlety nebyly na denním pořádku. Jediná zmínka o jakémsi „volnějším“ průběhu výuky je přednáška místního lékaře v roce 1942 na téma *Chraňte své zdraví díky akci zvané Týden lidského zdraví*.²²³ Ale o jiných akcích zde již nelze hovořit.

Atmosféra v prostorách školy byla také v nacistickém duchu. Prakticky hned ve všech školách a úřadech začal viset vedle portrétu prezidenta Emila Hácha také portrét říšského kancléře Adolfa Hitlera. Následně také přibyly, jak je v pamětní knize zmíněno, výsostné znaky

---

²²⁰SOKA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, Pamětní kniha 1940-1950. inv. č. 4. kn. č. 4. s. 7-21.

²²¹Tamtéž, s. 49.

²²²Tamtéž, s. 52.

²²³Tamtéž, s. 20.

Říše a Protektorátu.²²⁴ A zkrátka cokoliv, co by mělo připouštět či připomínat první republiku, muselo být odstraněno a potlačováno.

6.3 Květnová revoluce a konec války z pohledu školy

Blížící se konec války už vyvolával jakousi novou naději, která vyplývala i ze záznamu z pamětní knihy od Květnového povstání.

5. květen 1945 je v pamětní knize popisován jako: „*Den očisty od všeho německého – vítězný den Čechů a Slováků – den svobody – den Československé republiky a den světla pro naši českou školu.*“²²⁵ Čemuž se nelze divit, že to bylo takto vnímáno po hrůzných válečných časech a také po neustálém vměšování všeho německého do školství. V tento den probíhalo ve škole vyučování jako obvykle, ale po dvanácté hodině byly děti puštěny domů se slovy: „*Děti jděte domů, budeme mít brzy Československou republiku. Nechoďte však ven, protože je možné, že se bude i tady střílet.*“²²⁶

Školní budova byla po celý zbytek května obsazena Rudou armádou. K postupnému uvolňování docházelo od června. Následně byla zavedena i nová školní nařízení, která rušila všechna nařízení v nacistickém duchu z doby německé okupace. Nadále však ale platil pro žáky sběr odpadu a bylin.²²⁷

Z pamětní knihy není zcela jasné, kdy a zda se tento školní rok ještě vrátily děti do školy. Nicméně k předání vysvědčení došlo až 21. července, jelikož dříve nebyly ještě k dispozici české tiskopisy.²²⁸ Vzhledem k tomu, že školní prostory byly značně poškozeny po dočasném pobytu ruského vojska, a po válce převládala euforie, domnívám se, že žáci se tento školní rok do tříd už nevrátili.

Pro školství jako takové to obecně byla jakási úleva a určitě byla pocíťována svoboda a naděje ať už v běžném životě, tak i ve sféře školství, díky rušení dosavadních okupačních nařízení, která znemožňovala plnohodnotnou výuku československého občana.

Zapisovatel pamětní knihy se po válce ještě vrací k časům německé okupace, nicméně k válce jako takové se už ze zpětného pohledu nevrací. Snaží se zdůraznit hlavně to, že v uplynulém období je potřeba číst mezi řádky a všem byly veškeré restrikce a nařízení zcela

---

²²⁴SOKA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, Pamětní kniha 1940-1950. inv. č. 4. kn. č. 4. s. 37.

²²⁵Tamtéž, s. 63.

²²⁶Tamtéž, s. 64.

²²⁷Tamtéž, s. 68.

²²⁸SOKA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, Pamětní kniha 1938-1953. inv. č. 5, kn. č. 5. s. 83.

proti srsti. Zmiňuje také to, že: „*Ze všech žáků školy ani učitelů nebyl ani jediný, který by svůj národ zradil nebo se proti němu prohřešil.*“ Je tedy zřejmé, že zapisovatel pamětní knihy poukazuje na to, že záznamy v této knize byly podrobeny době, ve které byly psány a je třeba s tím v průběhu čtení počítat. Pedagogové ani žáci nesouhlasili s tím, co se dělo během německé okupace. Snažili se být věrnými Čechy alespoň „vnitřně“ či v soukromí. S příštím školním rokem věřila škola v lepší zítřky bez války.

Co se týče struktury pamětních knih, jejich podoba se výrazně neodlišovala v období německé okupace a v období první republiky. Nadále si zachovala v období okupace sčítání žáků na škole, jako za první republiky, také organizaci školního roku, školní slavnosti – ty se ve sledovaných obdobích lišily pouze v uctívání jiných osob a době, v níž se odehrávaly byl uzpůsoben i program těchto oslav. Nicméně způsob psaní z období okupace na mě působí v tomto porovnání stroze a poněkud odtažitě, což může být náznak i toho, že zapisovatel pamětní knihy nepsal zcela upřímně, jak by si sám představoval a poukazovalo to na jistou bezmoc a strach v tomto období.

7. ZÁVĚR

Za cíl této bakalářské práce jsem si kladla charakterizovat a jistým způsobem přiblížit vývoj školství v období 19.-20. století. Snahou bylo přiblížit toto období a zejména potom i období první republiky a okupace na příkladu dnešní ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové.

První část práce se věnuje teoretickému výkladu a charakteristice historického vývoje školství a zejména důležitým mezníkům ve školství od středověku až po období okupace. V kapitolách této části jsem se snažila obsáhnout zejména důležité převraty, jako byl vliv Marie Terezie na školství a s tím i první zájem o tuto oblast ze strany „státu“. Nechybí ani snaha církve v 19. století obnovit svůj vliv skrze vydání *Konkordátu*. A také vydání *Hasnerovy reformy*, kdy tento zákon byl, až na pár drobných úprav, platný do roku 1938. S příchodem první republiky mohly být očekávány převratné změny ve školství, nicméně nebylo tomu tak. Zákony byly převzaté z doby Rakousko-Uherské a vydáním *Malého školského zákona* v roce 1922 byla snaha primárně školství na tomto území sjednotit. Extrémní rozdílnost v gramotnosti v prvorepublikovém státě se ukázala také jako stěžejní problém pro sjednocení školství. S příchodem okupace bylo spousta restrikcí, které myli ve školské sféře vychovat žáka ke germanizaci a příslušné politické ideologii. Ukázalo se, že tyto snahy byly zaměřeny převážně na střední a vysoké školy, nicméně nacistický duch se projevil i v primárním vzdělávání. Ať už to bylo v počtu narůstajících hodin německého jazyka, tak i v neposlední řadě zkoušek pedagogů v tomto jazyce.

Druhá část bakalářské práce byla věnována školství na Hradecku a v jeho okolí, kde se ukázalo, že Hradec Králové ani jeho okolí nebylo výjimkou a síť a úroveň škol nebyla špatná. Následně se věnuji samotnému Novému Hradci Králové a jeho území, o kterém jsou první zmínky již od mladší a pozdní doby kamenné v podobě nalezených nástrojů, nicméně jako o obydleném území lze pojednávat až od roku 1766, kdy se sem přemístili první obyvatelé z Mýtského předměstí na základě prohlášení Hradce Králové na pevnost a rušení okolních předměstí. Jako základní kámen Nového Hradce Králové je považován základní kámen zdejšího kostela sv. Antonína. Součástí bývaly i obce Kluky, Lhotka, Třebeš, Kopec sv. Jana, Roudnička. Díky tomuto rozložení se ukázalo, že je zde i bohatá příroda a pamětihodnosti.

Poslední část je věnovaná samotné škole na Novém Hradci Králové. Stavbu zde škola započala v roce 1769. Důvodem ke stavbě školy na tomto území jistě nebyla povinná vzdělávací povinnost, jelikož ta platila až od roku 1775. Nicméně podmínkou ke stavbě bylo zřejmě to, že děti z Nové Hradce a okolí by musely docházet až do nejbližší školy v Hradci Králové. Škola začínala jako jednotřídní s jedním učitelem Václavem Tomešem od

roku 1772, kdy byla také dostavěna. Život zdejšího učitele byl spjat i s činností v místním kostele, což v této době nebylo výjimkou. Václav Tomeš byl zběhlý v českém i německém jazyce a ovládal hudební nástroje zejména kostelní varhany, což jistě ve své činnosti v kostele využil. Bohužel prameny dostatečně neinformují o tom, kde bylo učitelovo obydlí. Lze se pouze domnívat, že bylo přímo ve škole nebo v blízkém okolí. První pomocník, kvůli narůstajícímu počtu žáků ve škole, byl dosazen v roce 1823. Pomocník František Vosáhlo pocházel ze Sobčice a působil na zdejší škole 5 let.

Školu během jejího života samozřejmě postihoval problém s kapacitou žáků na malém prostoru. K prvním změnám došlo v roce 1832, kdy byla budova rozšířena o jedno poschodí a vyučování mohlo probíhat ve dvou třídách. Bohužel dochované stavební plány k této budově nejsou, tudíž nešlo čerpat podrobněji v oblasti rozvržení místností. K dispozici, alespoň nějakého náhledu z této doby může posloužit akorát stabilní katastr.

Navyšováním počtem žáků musela škola řešit i pronajaté místnosti, nicméně podrobnější zápis o tom, kde se pronajatá místnost nacházela není. Lze se pouze domnívat, že k tomuto účelu mohl posloužit např. místní hostinec.

V 80. letech 19. století součástí školy byla dětská opatrovna, která sloužila pro děti předškolního, někdy i školního, věku. Opatrovna se nacházela v Prašingerově ulici č. p. 96. Dnes má tato škola budovu stále k dispozici a slouží jako školní družina.

Součástí školy byl od roku 1904 polévkový ústav. Ústav sloužil především k dobročinnosti pro chudé děti. V této dobročinné činnosti se zpravidla realizovaly ženy, či manželky „prestížnějších“ osob např. manželky lékařů. Konkrétně v tomto polévkovém ústavu působila manželka zdejšího lesníka.

V 90. letech 19. století došlo k další přístavbě. Tentokrát byla přistavěna nová budova v těsném sousedství s dosavadní budovou. Plány k této budově nebyly též dochovány. Počet tříd díky těmto dvou budovám mohl být tak zvýšen na 10.

Škola již s příchodem první republiky usilovala o další stavbu nové budovy, jelikož stále přetrvávaly problémy s počtem žáků díky populačnímu nárůstu v 19. století. Samotná stavba započala až v roce 1928, kdy byly dosaženy dostatečné finance a pozemky. Všechny tři školní budovy byly situovány ve své těsné blízkosti, což bylo jistě praktické. K této třetí budově jsou stavební plány dochovány v SOkA Hradec Králové a posloužily zejména jako zdroj pro popis místností a celkového řešení. Z plánů i dochovaných fotografií je patrné, že se jedná o typickou, moderní, prvorepublikovou stavbu díky jejímu řešení, symetričnosti a balkónu.

Následně se v kapitolách zabývám tomu, jak tato škola přistupovala k nově vzniklému Československému státu. Konkrétně z pohledu pedagogů této školy, byla tato doba vnímána

zejména jako snaha vychovávat mládež v demokratickém duchu. Což jistě komparuje i se snahami pedagogů po celém území této země. O průběhu vyučování na této škole z dochovaných záznamů nelze specifikovat nic konkrétního, nicméně záznamů je patrné, že se učitelé snažili připomínat žákům úspěchy našich Českých velikánů, ať už se jednalo o T. G. Masaryka nebo Františka Palackého aj. čemuž nasvědčují i oslavy, výročí a přednášky o těchto osobnostech, které byly zaznamenávány v pamětní knize. Důraz byl kladen na to, aby mládež pokračovala do budoucna v demokratickém duchu, jelikož díky dostatečně vzdělané mládeži bylo toto možné. V tomto období je ale třeba, mít na paměti, že ne vše bylo tak jak se dnes může zdát, jelikož z dnešního pohledu se prvorepublikové období značně idealizuje. Jisté problémy, zejména politické, tu byly stále.

S příchodem okupace je z této práce patrné, že veškeré prvorepublikové snahy, nejenom na této škole, byly utlumeny. Restrikce na této škole byly zavedeny prakticky hned. Postupně byl navyšován počet hodin německého jazyka a aplikování němčiny i do jiných předmětů, případně zvyšování hodin na úkor jiných předmětů – o čemž nás samozřejmě prameny neinformují, ale lze si je snadno domyslet, jelikož v této době jakékoliv projevy vůči Německé říši a nacistům nepřipadaly v úvahu. Ze záznamů z pamětní knihy je vidět zcela zřetelný obrat oproti záznamům z období první republiky. Oslavovány byly výročí založení Protektorátu Čechy a Morava a narozeniny Adolfa Hitlera. Jakýkoliv náznak demokratického ducha byl nepřijatelný ať už v zápisech pamětní knihy, nebo přímo ve škole. Pedagogům a celkově škole nezbyvalo nic jiného než dané restrikce plnit a neporušovat i když v hlavě a v soukromí si mohli myslet leccos.

Učitelé na zdejší škole vykonávali povinné testy z německého jazyka bez větších obtíží a také museli vypomáhat na příslušných úřadech, případně opouštěli školu kvůli výkonu v armádě.

Je třeba brát v potaz, že zápisy z této doby byly psány pod jakousi cenzurou, tudíž bylo potřeba některé věci odbourat či domýšlet a vytvořit si jakýsi nadhled.

V této práci také zmiňuji školní slavnosti, výročí a oslavy. Ze záznamů z pamětních knih je patrné, že hlavní podíl na této činnosti vynaložili pedagogové zejména při tvorbě programu. S realizací programu samozřejmě přispěli i žáci díky přednesu básní, zpěvu, divadelních představení atd. tyto akce mohly být jako jakási reprezentace školy pro veřejnost a také, když bylo vybíráno vstupné, mohl výtěžek posloužit pro nákup nových školních potřeb pro žáky a pedagogy. Což bylo jistě prosperující pro výuku.

V poslední řadě se škola také zabývala zdravotního stavu, nejen žáků, ale i svých učitelů. Tehdy byly nemoci typu záškrt, chřipka, neštovice skoro na denním pořádku. Hlavně

také tyto nemoci byly mnohem nebezpečnější než v dnešní době. Každý školní rok pamětní kniha informovala, sice krátce, o tomto zdravotním stavu. Nebylo tedy nic neobvyklého, že škola hromadně očkovala své žáky a učitele, aby tak zamezila případnému šíření těchto nemocí. V jednom případě bylo zaznamenáno, že očkování proti neštovicím podstoupili nejenom žáci a učitelé, ale i lidé z okolí.

8. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ, LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

8.1 Prameny

SOkA Hradec Králové, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové:

SOkA HK, Fond Archiv obce Nový Hradec Králové, Památce NHK.

SOkA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola Hradec Králové, Nový Hradec Králové

Pamětní kniha 1835-1876, inv. č. 1, kn. č. 1.

Pamětní kniha 1877-1936, inv. č. 2, kn. č. 2.

Pamětní kniha 1936-1940, inv. č. 3, kn. č. 3.

Pamětní kniha 1940-1950, inv. č. 4, kn. č. 4.

Pamětní kniha 1938-1953, inv. č. 5, kn. č. 5.

SOA Zámorsk, Fond Sběrka matrik Východočeského kraje

Farní úřad římskokatolické církve, Nový Hradec Králové

Matrika zemřelých 1846-1877, sign. 116-3518.

Matrika narozených 1798-1829, sign. 116-3, fol. 322, 374.

ÚAZK, Stabilní katastr

Originální mapy stabilního katastru 1 : 2 880 (1824-1843) – Čechy, sign. B2/a/4C, inv. č. 4975, Nový Hradec Králové.

8.2 Literatura

BLÁHA, Radek - GRULICH, Petr - HORKÝ, Roman. et al. *Hradec Králové*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Dějiny českých měst. ISBN 978-80-7422-504-8.

DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: Národní filmový archiv, 1996. Knihovna Illuminace. ISBN 80-7004-085-8.

DOUBEK, Zdeněk – REZKOVÁ, Helena. *Pohled do historie Nového Hradce Králové*. 2. vyd. Vlkov, 2012. ISBN 978-80-904449-2-8.

GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1938-1945, svazek XV.a. ISBN 80-7185-582-0.

HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914. Disciplinace jako součást ochrany dětství*. Dizertační práce (ved. prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.) Univerzita Pardubice, 2009.

HANZAL, Josef. Příspěvek k dějinám školství a jeho správy v Čechách v letech 1775-1848. In: *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČSR Roč. 26, č. 2 (1976), s. 221.

KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana - PÁNKOVÁ, Markéta ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha: Academia, 2018. První republika. ISBN 978-80-200-2891-4.

KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Praha: Libri, 2000. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-027-6.

KLIMEK, Antonín - HOFMAN, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1929- 1938, svazek XIV. ISBN 80-7185-425-5.

LEHKÁ, Jolana. - CVRČEK, Petr. *Základní škola Nový Hradec Králové Almanach k 75. výročí otevření nové školy 2004 – 2005*.

LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš - MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. V Praze: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-647-9.

LENDEROVÁ, Milena. *Obecná a měšťanská škola Nový Hradec Králové 1791-1976*, Inventář, 1986, ev. č. 387.

LENDEROVÁ, Milena – HALÍŘOVÁ, Martina – JIRÁNEK, Tomáš. *Vše pro dítě: válečné dětství 1914-1918*. Praha: Paseka, 2015. ISBN 978-80-7432-499-4.

MÍKA, Alois. *Naše rybníky a přehradní jezera*. Praha: Orbis, 1963. Naše vlast (Orbis).

SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt..* Bd. 4, Königgrätzer Kreis. Prag : J. G. Calve, 1836.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Rákoska v dílně lidskosti: česká škola v 19. století očima účastníků*. Praha: Academia, 2016. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2533-3.

8.3 Internetové zdroje

Kostel svatého Jana Křtitele – dějiny. Farnosti Hradec Králové. Online [cit. 6. 5. 2021].
URL:<http://dekanstvihk.cz/historie/historie_jan/historie_jan.htm>.

Kostel sv. Antonína – historie. Římskokatolická farnost Nový Hradec Králové. Online [cit. 6. 5. 2021].
URL:<<http://www.antonin.cz/cs/kostel-sv-antonina-historie>>.

Zámeček. Kopec sv. Jana. Online [cit.23.4.2021].
URL:<<http://kopecsvjana.unas.cz/zamek.htm>>.

Historie. Český rybářský svaz Místní organizace Hradec Králové. Online [cit. 6. 5. 2021].
URL:<<https://www.rybarihk.cz/organizace/historie>>.

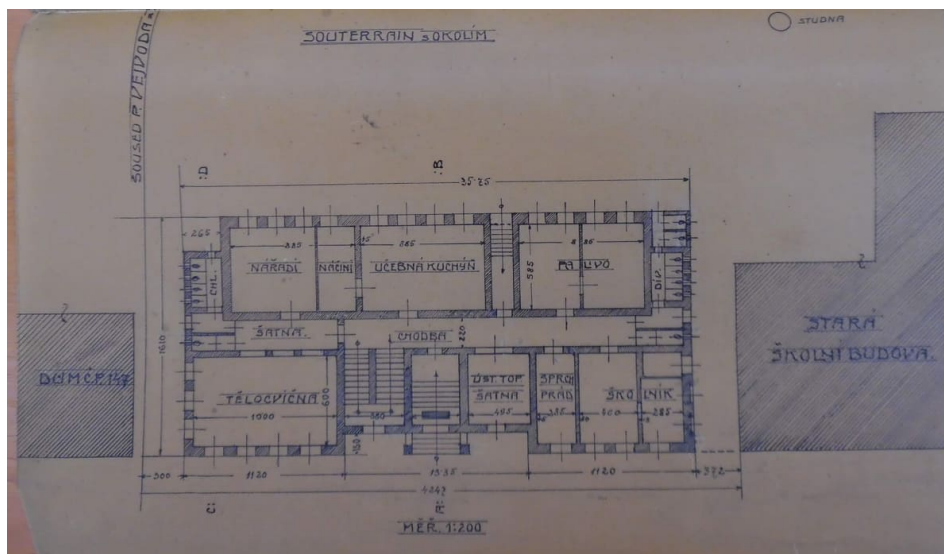
O Hvězdárně. Hvězdárna a planetárium v Hradci Králové. Online [cit. 22. 4. 2021].
URL:<<http://www.astrohk.cz>>.

Projekt. Hvězdárna a planetárium v Hradci Králové. Online [cit. 22. 4. 2021].
URL:<<http://www.planethk.cz/projekt.html>>.

Planetární stezka. Hvězdárna a planetárium v Hradci Králové. Online [cit 22. 4. 2021].
URL:<http://www.astrohk.cz/planetarni_stezka.php>.

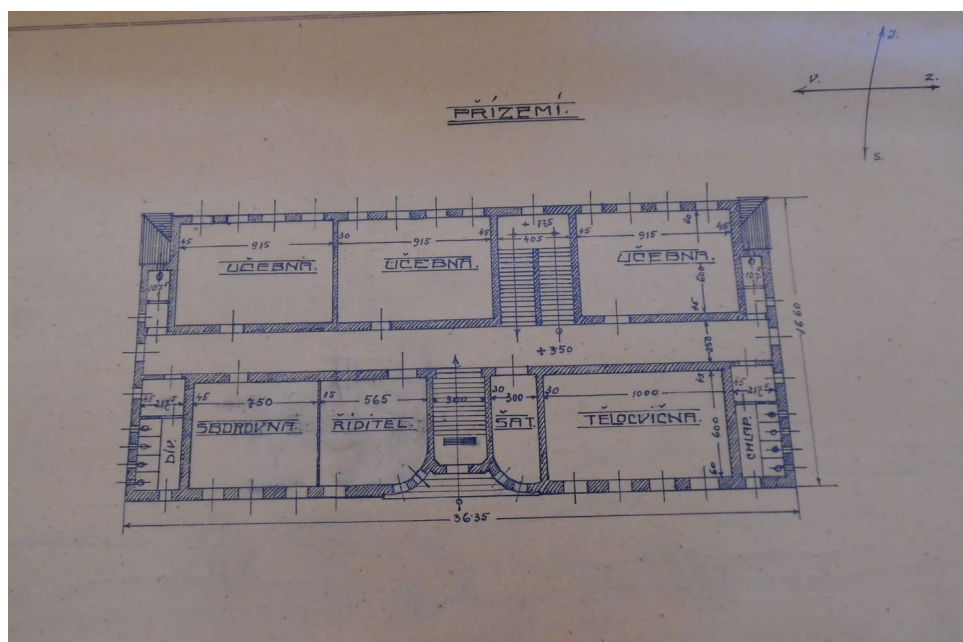
Hradec Králové návštěvy města. Po stopách T. G. Masaryka. Online [cit. 15. 6. 2021].
URL:<<http://tg-masaryk.cz/mapa/index.jsp?id=147&misto=Navstevy->>>.

9. PŘÍLOHY

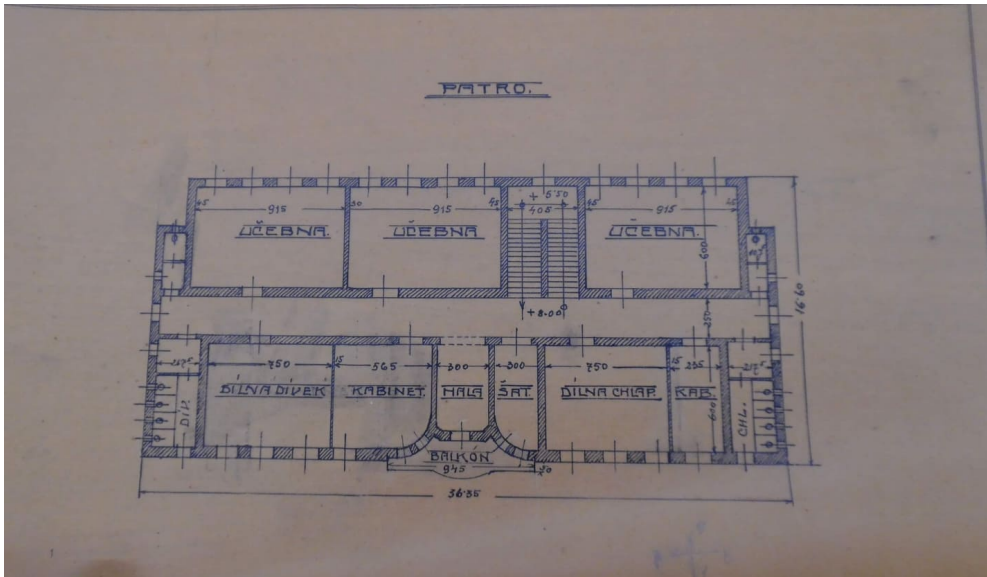
Příloha č. 1

SOKA Hradec Králové, Fond základní devítiletá škola NHK, Stavební plány.

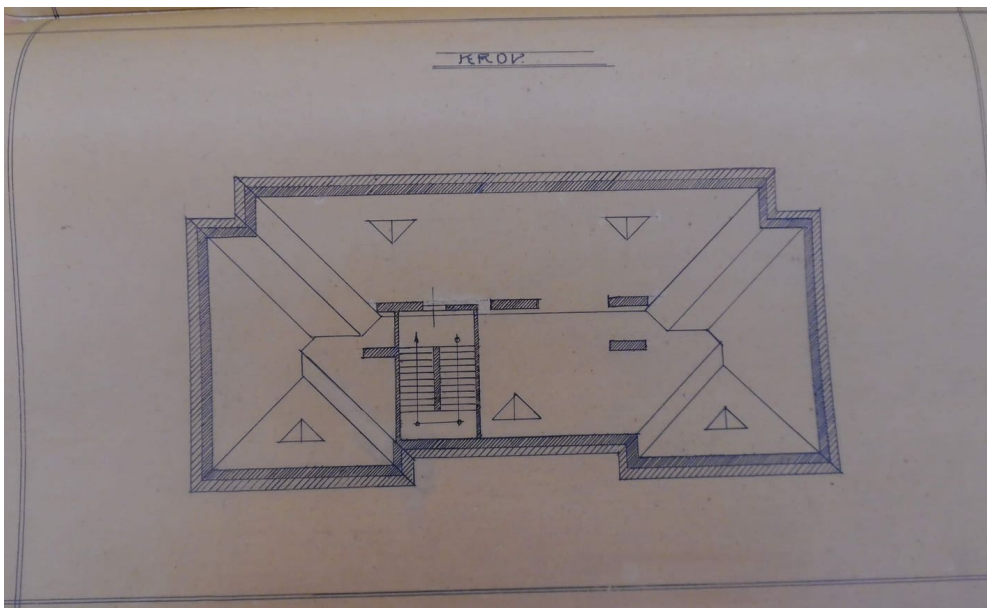
Příloha č. 2

SOKA Hradec Králové, Fond základní devítiletá škola NHK, Stavební plány.

Příloha č. 3

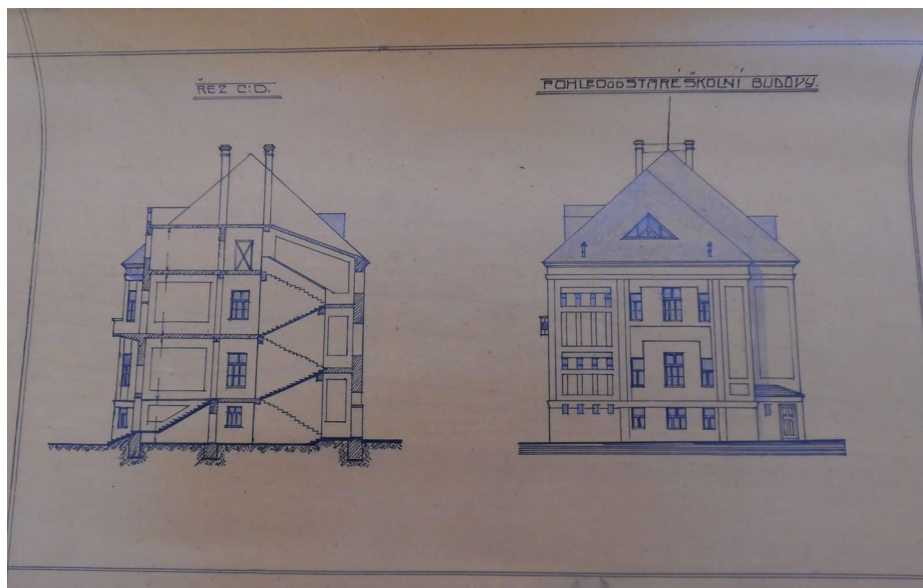
SOKA Hradec Králové, Fond základní devítiletá škola NHK, Stavební plány.

Příloha č. 4, Krov.

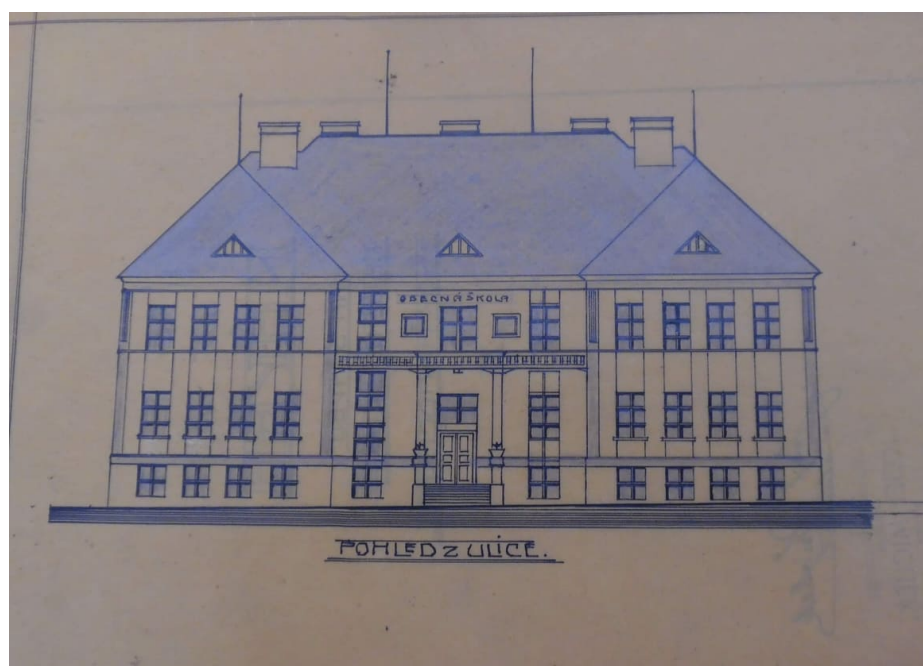
SOKA Hradec Králové, Fond základní devítiletá škola NHK, Stavební plány.

Příloha č. 5

SOKA Hradec Králové, Fond základní devítiletá škola NHK, Stavební plány.

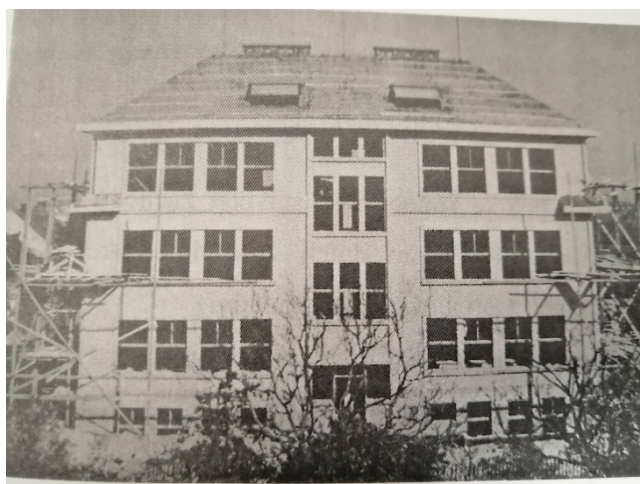
Příloha č. 6

SOKA Hradec Králové, Fond základní devítiletá škola NHK, Stavební plány.

Příloha č. 7: Pohled na novou školní budovu z přední části.

SOkA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, inv. č. 2, kn. č. 2, Pamětní kniha 1877-1936, s 220.

Příloha č. 8: Pohled na zadní stranu nové školní budovy z dnešní školní zahrady a dvora.

SOkA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, inv. č. 2, kn. č. 2, Pamětní kniha 1877-1936, s 207.

Šk. rok	Chlapci	Dívky	Celkem
1917/1918	313	267	580
1918/1919	308	270	578
1919/1920	329	291	620
1920/1921	273	330	603
1921/1922	343	242	585
1922/1923	252	276	528
1923/1924	224	243	467
1924/1925	187	199	386
1925/1926	166	193	359
1926/1927	159	194	353
1927/1928	159	201	360
1928/1929	172	204	376
1929/1930	196	227	423
1930/1931	209	216	425
1931/1932	237	217	454
1932/1933	252	222	474
1933/1934	241	228	469
1934/1935	247	249	496
1935/1936	233	256	489
1936/1937	227	251	478
1937/1938	207	242	449

Příloha č. 9. Přehled počtu chlapců a dívek docházejících do školy v rozmezí let 1917-1938 na základě dochovaných záznamů v Pamětní knize 1877-1936 a Pamětní knize 1936-1940.

SOkA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, inv. č. 2, kn. č. 2,
Pamětní kniha 1877-1936.

SOkA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, inv. č. 3, kn. č. 3,
Pamětní kniha 1936-1940.

Šk. rok	Chlapci	Dívky	Celkem
1939/1940	182	189	371
1940/1941	197	172	369
1941/1942	167	163	330
1942/1943	177	159	336
1943/1944	189	156	345
1944/1945	193	160	353

Příloha č. 10. Přehled počtu chlapců a dívek docházejících do školy v rozmezí let 1939-1945
na základě dochovaných záznamů v pamětní knize 1940-1950.

SOkA Hradec Králové, Fond Základní devítiletá škola HK, NHK, inv. č. 4, kn. č. 4,
Pamětní kniha 1940-1950.

10. Resumé

This bachelor thesis deals with history and with the progression in education on the example of current Primary school in Nový Hradec Králové in the 19. – 20. century, especially during the time of the first Czechoslovak Republic and the 2nd World War. Nový Hradec Králové is part of the city Hradec Králové and it can be found in the southeastern part of Hradec Králové and it is located in cadastral territory of Kluky.

In the research part of the thesis is analysing and researching of literature and preserved archival sources in SOkA Hradec Králové. For this bachelor thesis was used relevant literature for the theoretical part of this thesis. The part where I mention Nový Hradec Králové are information combined by literature and commemorative book and internet resources. The part that deals with the school itself is built primarily on the preserved commemorative books from the relevant archive. Preserved building plans of the school were also used.

This bachelor thesis is divided into several chapters and subchapters. The first part of the thesis mentions an introduction with the aim of the work and a critique of the literature and sources.

The first part deals with a theoretical explanation of the development of the education history since the Middle Ages to the period of German occupation. Chapters are focusing on important periods in the history of education.

The second part of the thesis focuses on the area of Nový Hradec Králové. This part also mentions the beginnings of education in Hradec Králové and its surroundings. It acquaints the reader with the first mentions of Nový Hradec Králové, the cornerstone of this village, sights such as the local churches and the former chateau and, last but not least, the surrounding nature, including forest and ponds. There is also a chapter about Nový Hradec Králové how it is perceived by current view.

The third part of the thesis focuses to the school in Nový Hradec Králové. I deal with the construction of the school and its development from the beginning to the period of German occupation in the Czech territory. It includes the gradual construction of the entire school complex, there are also pupils and teachers and their activities.

Pages are also devoted to the period of the First Republic, when there was an effort to unify education through the whole Czechoslovakia. Students were brought up in a democratic spirit. There are also celebrations of the first state at the local school, pedagogical activities, the health status of pupils and teachers and the visit of T. G. Masaryk.

The period of German occupation focuses mainly on the strict Nazi restrictions at this school. There is also a significant Germanization through increasing the number of German lessons at the expense of other subjects. It is also clear from the archival sources that all First Republic efforts have been curtailed. It is also clear that all speeches against the Nazi spirit had to be completely suppressed.